

Socialarbetares förhållningssätt till BBIC

**”Det finns hur många fördelar som helst,
bara man har tid!”**

Tore Svendsen

Forskningsrapport 2012:1

Tore Svendsen

Socialarbetares förhållningssätt till BBIC

**”Det finns hur många fördelar som helst,
bara man har tid?”**

Forskningsrapport 2012:1

FoU-Nordväst är en forsknings- och utvecklingsenhet för socialtjänstens individ- och familjeomsorg samt omsorg för personer med psykiska funktionsnedsättningar. FoU-Nordväst ägs av åtta kommuner i nordvästra Stockholms län: Ekerö, Järfälla, Sigtuna, Sollentuna, Solna stad, Sundbybergs stad, Upplands-Bro och Upplands Väsby.

För ytterligare information: www.fou-nordvast.com

©Alla rättigheter förbehållna FoU-Nordväst samt författaren

Grafiskform (omslag): FoU-Nordväst

Tryck: Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås, 2012

ISBN: 978-91-89681-22-4

ISSN: 1651-7830

Innehållsförteckning

Förord.....	7
Inledning.....	9
Bakgrund	10
Vad är BBIC?	10
BBIC-konceptets innehåll	11
BBIC-triangeln.....	12
Det praktiska användandet	13
Syfte och frågeställningar.....	14
Rapportens uppläggning	14
Tillvägagångssätt och metod.....	14
Vad är en studie eller utvärdering?.....	14
Urval	15
Några etiska ställningstaganden	16
Uppläggning och redovisning	16
Om fokusgrupper	17
Tillförlitlighet och validitet	18
Kunskapsläge och teoretiska perspektiv	19
Tidigare studier av BBIC-manualen	19
Att göra en barnavårdsutredning, förutsättningar och svårigheter	24
Resultat.....	27
"Vad är BBIC - egentligen?"	27
Analys	30
"Vem är BBIC till för och vad skall vi egentligen utreda?"	32
Analys	35
"Man blir alldeles galen på allt krångel"	37
Analys	39
BBIC, familjerna, handläggarna och relationerna	40
Analys	44
"Utredning, beslut och insats hänger ofta inte ihop!"	46
Analys	52
"Förtjänster och brister med BBIC"	55
Analys	57
Sammanfattning och slutdiskussion.....	59
Referenser	64
Tidigare utgivna FoU-rapporter och FoU-forskningsrapporter.....	68

Förord

Denna rapport, som är den första forskningsrapport som FoU-Nordväst ger ut 2012, handlar om BBiC (Barns behov i centrum). Socialstyrelsen har sedan 1999 drivit implementeringen av BBiC och idag används detta dokumentationsinstrument i många av Sveriges kommuner. I en forskningsrapport som gavs ut av FoU-Nordväst i slutet av 2011 studerades användandet av BBiC genom granskningar av socialtjänstakter (Gladh & Boklund, 2011). Den nu föreliggande studien har ett mer kvalitativt perspektiv och kan ses som ett viktigt komplement till den tidigare studien. Här är metoden intervjuer istället för aktstudier. Genom fokusgrupper har intervjuer genomförts med 56 handläggare i tre av Stockholms läns nordvästra kommuner nämligen Sigtuna, Järfälla och Sundbyberg.

Studien initierades av tidigare FoU-chef Ann Palm och förankrades seden under hösten 2009 i FoU-rådet. Syftet med studien är att studera vad handläggarna i de olika kommunerna uppfattar som förtjänster och brister med BBiC, men också vilka sammanhang handläggarna uppfattar att det finns mellan utredning, beslut och insats i BBiC. Studien, som till viss del kan sägas ha en narrativ utgångspunkt i den bemärkelsen att den i hög grad låter socialsekreterarnas egna röster komma till tals, visar på mycket intressanta resultat. Det är ingen entydig bild som framkommer utan snarare en mångfald av synpunkter, användningar och tänkande kring BBiC. Studien ställer många viktiga men kanske också besvärande frågor.

Studien har genomförts av Tore Svendsén som är knuten till FoU-Nordväst men har sin huvudsakliga sysselsättning på Socialhögskolan på Stockholms universitet. Han har haft hjälp och stöd av FoU-Nordvästs BBiC-samordnare Agneta Mönefors Bentell bl.a. när det gäller att förankra studien och att skapa kontakter med handläggare villiga att delta i studien. Studien har också diskuterats på personalseminarium på FoU-Nordväst där värdefulla synpunkter framförts. Resultatet är en studie som bör intressera både handläggare och chefer som i sin verksamhet sysslar med utredningar kring barn och ungdomar.

Sollentuna februari 2012-02-14

Lisbeth Eriksson
FoU-chef

Inledning

I det sociala arbetets kunskapsutveckling de senaste åren har strukturerade och systematiserade manualer/modeller fått en allt större plats. Introduktionen av begrepp som *"kunskapsbaserat"* eller *"evidensbaserat"* socialt arbete har fått större och större betydelse och indikerar att det sociala arbetets praktik på ett tydligare sätt standardiserats och teorianknutits än tidigare.

Det finns flera syften bakom denna utveckling. Ett av de viktigaste har varit att utarbeta bättre underlag för att fatta beslut vid olika interventioner och insatser från socialtjänstens sida. Det har också funnits en strävan efter att få bättre kunskap om utfall och resultat av socialtjänstens åtgärder och insatser. Vikten av en bättre kunskapsutveckling inom socialtjänsten markerades starkt bl.a. i SOU 2008:18. De direktiv som angavs för utredningsarbetet (Socialdepartementet dir. 2007:91) tog utgångspunkt i att *"kunskap om sociala insatser resultat och om vad som ger god kvalitet och avsedd effekt är en förutsättning för en väl fungerande socialtjänst"* (SOU 2008:18, s. 3). Idag används en rad olika systematiserade och standardiserade utredningsmodeller inom svensk socialtjänst.

Den kanske mest använda inom socialtjänstens barn- och familjeomsorg är BBIC (Barns Behov i Centrum). BBIC-konceptet kan beskrivas som ett flexibelt utredningsverktyg med relativt stor frihet för hur det skall/kan användas i praktisk handling. BBIC används idag i de flesta svenska kommuner inom det kanske svåraste arbetsområdet i svensk socialvård, den sociala barnvården.

Det finns två tungt vägande skäl till att göra en studie av det praktiska användandet av BBIC-konceptet. Det är för det första ett relativt nytt inslag i det svenska sociala arbetets vardag och det är relativt tunnsått med forskning om socialarbetare/handläggares synpunkter på och förhållningssätt till arbetet med BBIC-manualen. Utfallet av en teori, en metod eller en strukturerad utredningsmanual är beroende av hur de operationaliseras i praktisk verklighet och det är därför angeläget att granska och undersöka hur den enskilde socialsekreteraren tänker när det gäller användandet av de samma.

Dessutom skall BBIC-konceptet inte bara vara till hjälp i utrednings- och behandlingsarbete, utan det skall också bidra till verksamhetsutveckling av den sociala barnvården. Det är dessutom konstruerat med tanke på att kunna användas för forskning. I det sista sammanhanget är det viktigt att veta någonting om den noggrannhet som socialarbetare och handläggare lägger i arbetet med konceptet och om det finns en samstämmighet kring hur det skall användas i praktiken.

Studien och studiens syfte initierades av dåvarande ledaren för FoU-Nordväst, Ann Boklund Palm och förankrades i FoU-rådet (FoU-Nordväst) under september 2009.

Bakgrund

Vad är BBIC?

Utvecklingen av BBIC som ett arbetsverktyg för den sociala barnvården startade i mitten av 1990-talet då Socialstyrelsen med inspiration från England, började försöka använda utvalda delar från det så kallade LACS-systemet eller "Looking After Children" (Parker et al. 1991) för uppföljning av barn som var placerade i familjehem. Samtidigt med LACS utvecklades också en ny modell i England för utredningar av barn; Framework for Assessments of Children in Need and their Families, AF (Department of Health 2000a). Båda dessa instrument sammanfördes till ett gemensamt system ICS (Integrated Children's System) som sen i sin tur gav inspirationen till utvecklandet av BBIC. BBIC-manualen utvecklades och anpassades till svenska förhållanden samtidigt som det prövades i sju svenska kommuner mellan 1999 och 2005.

Bakgrunden för införandet var att det länge funnits kritik mot den sociala barnvården både från tillsynsmyndigheter och från forskare på området. En viktig del av kritiken var att barnen, stick i stäv med både Socialtjänstlagens och Barnkonventionens kriterier, inte fick sin röst hörd under utredningsprocessen eller vid placeringar. Det fanns också stora brister när det gällde utredningarnas kvalitet, handläggning och uppföljning av insatser (se exempelvis Vinnerljung B, 1996; Sundell K m.fl., 2000.), brister som också idag är påtagliga (Östberg 2010). Det fanns ett behov av att skapa ett enhetligt system som skulle kunna vara användbart för alla som arbetar inom den sociala barnvården och då i första hand för att stärka barnens position genom att öka barns delaktighet och inflytande under utredning och åtgärder.

Socialstyrelsen utgick i sin utformning av BBIC från ett antal grundläggande principer. För det första skulle barnet stå i centrum vid alla barnvårdsutredningar, utredningarna skulle bygga på vetenskapligt förankrade kunskaper om barns utveckling och man skulle sträva efter ett större samarbete med barnen och deras familjer. Ett ytterligare syfte var att skapa hållbara strukturer genom att skapa systematik i utredningsarbetet så att både handläggning och beslutade insatser lättare skulle kunna följas upp. Att som det heter: *"bidra till ökad kvalitet och rättsäkerhet genom nationell enhetlighet i utredning, planering och uppföljning"* (Socialstyrelsen 2006, s 16) var ytterligare en målsättning med införandet av BBIC.

I det följande har använts olika begrepp för att beskriva BBIC; "grundstruktur", "koncept", "utredningmanual", "system", "handläggningssystem" eller "systematiskt dokumentationssystem". I den litteratur som finns kring BBIC har alla dessa begrepp dykt upp i olika sammanhang och det kan vara lite förvirrande för läsaren att följa med i alla begrepp. I huvudsak har jag i studien använt begreppet "BBIC-konceptet" som samlingsbegrepp. Samtidigt visar de olika beteckningarna att det inte är helt enkelt att kort beskriva vad BBIC är.

BBIC-konceptets innehåll

BBIC-konceptet består av 12 olika formulär som är avsedda att hjälpa till att strukturera och analysera informationsinsamlandet i en barnavårdsutredning:

- Grunduppgifter
- Anmälan
- Ansökan
- Utredningsplan
- Utredning enligt 11 kap. 1 § SoL
- Mall för utredning
- Vårdplan
- Genomförandeplan öppna insatser
- Placeringsinformation
- Genomförandeplan placering
- Övervägande vid placering
- Omprövning vid placering

(Socialstyrelsen 2006, s 38)

Det kanske viktigaste dokumentet och det mest omfattande är utredningsformuläret som tar upp grunduppgifterna i utredningen, bland annat anledningen till utredningen, tidigare eller pågående insatser, identifiering av både barnets resurser och problem och vilka eventuella behov av insatser som föreligger. I utredningen, som bygger på BBIC-triangeln (se nedan) tas också bl.a. familj- och miljöfaktorer upp, beteendemässig utveckling etc. Det är ett omfattande dokument på 13 sidor.

Utredningsplanen skall fyllas i när utredningen kring barnet påbörjas och skall hjälpa utredaren att planera och strukturera utredningsarbetet, men kan också komma att revideras eftersom ny information oftast genereras under en utrednings gång. Utredningsplanen skall också, om möjligt, göras tillgänglig för både barnet och vårdnadshavarna för att öka delaktigheten under utredningens gång.

I föreliggande studie kommer inte BBIC-konceptets alla formulär detaljbeskrivas, här ges bara en övergripande beskrivning. Det finns knappast något barnavårdsärende där alla 12 formulär kommer till användning. Vilka formulär som i praktiken används är beroende av hur ärendet ser ut; om det är en placering enligt LVU eller om det är frågan om öppna insatser etc. Det är inte hellre så att alla uppgifter i ett formulär behöver fyllas i, det är hela tiden beroende av det aktuella ärendets specifika karaktär:

”En utredning ska inte göras mer omfattande än nödvändigt. Det innebär att mallen och utredningsformuläret ska användas flexibelt. I vissa ärenden utreds några behovsområden, i andra fall alla...” (ibid. s 40)

Det finns en stor frihet i hur en utredare kan använda sig av BBIC-konceptet, det finns en stor frihet att anpassa formulären till den aktuella utredningen genom att exempelvis välja bort rubriker om inte alla BBIC:s behovsområden används, det går att ändra i frågeordningen.

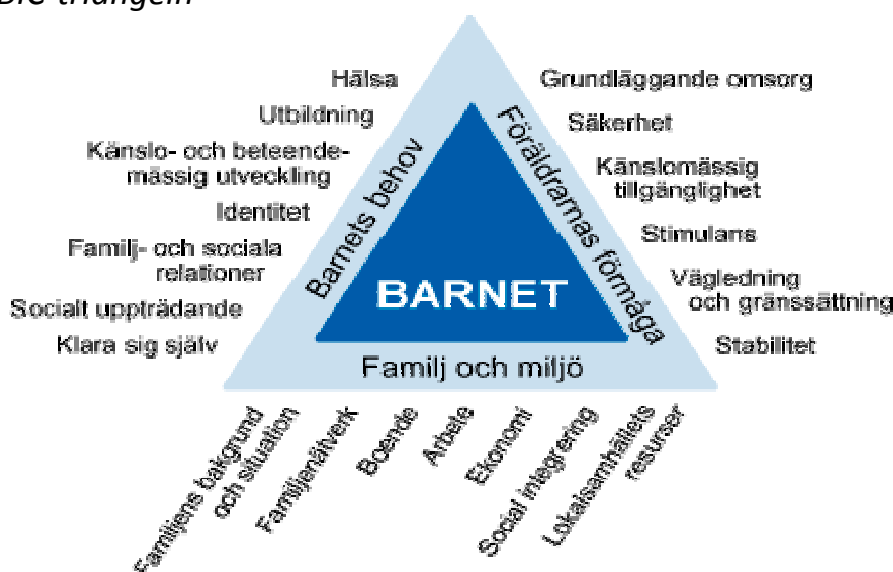
Det finns ytterligare formulär/manualer inom BBIC-konceptet som kan komma att användas under en utredning:

- BBIC:s Konsultation skola/Konsultation förskola
- BBIC:s Läkareundersökning primär/uppfoljande (i alla ärenden med placering enligt SoL)
- Intervju med barnet med BBIC:s Samtal med placerade barn/ungdomar (efter 1 års placering)
- BBIC:s Samrådsdokument inför uppföljningsmöte
- BBIC:s Protokoll uppföljningsmöte.

(Socialstyrelsen 2006, s 39)

BBIC bygger i sin helhet på ett antal grundprinciper där i första hand helhetssynen på barnet betonas genom den så kallade BBIC-triangeln. Denna helhetssyn bygger delvis på aktuell barnvårdslagstiftning och delvis på den forskning som finns kring barn i utsatta miljöer. I BBIC är det barnen som skall stå i centrum och de teoretiska perspektiv som i första hand används är den utvecklingsekologiska synen på barns utveckling (Bronfenbrenner 1979). Bowlby's attachmentteori (Bowlby 1994) har varit vägledande för utformningen av BBIC när det gäller de utvecklingsteoretiska perspektiven. Grundprinciperna betonar och understryker vikten av samarbete mellan socialtjänsten och de barn och deras familjer som utreds och att de myndigheter och instanser som är involverade skall kunna samverka kring barnens behov. BBIC-triangeln belyser detta på ett illustrativt sätt genom triangelnns olika sidor och är central för förståelsen av BBIC-konceptet i sin helhet. Varje barns unika behov sätts i relation till föräldrarnas förmågor och i relation till den nära sociala omgivningen. I BBIC-triangeln är barns behov konkretiserade genom sju olika områden; hälsa, utbildning, känslomässig utveckling, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande och klara sig själv. I BBIC-triangeln är barns behov konkretiserade genom sju olika områden; hälsa, utbildning, känslomässig utveckling, identitet, familj och sociala relationer, socialt uppträdande och klara sig själv.

BBIC-triangeln

Källa: Socialstyrelsen 2011

Den (genom BBIC-formulärens) insamlade informationen skall sedan bedömas utifrån sex olika aspekter som räknas som centrala för att uppfylla barns behov. Det handlar om känslomässig tillgänglighet från föräldrar och omsorgsgivare, stimulans, vägledning och gränssättning. Men också barns behov av en fysisk trygg omgivning beaktas samtidigt som stabiliteten i barnens relationer till föräldrarna skall bedömas. Samtidigt granskas barnens sociala omgivning vilket innebär både familje- och miljöfaktorer, familjenätverk, bakgrund, historia och aktuell situation. Vilka ekonomiska förhållanden bor barnen under? Arbetar eller studerar föräldrar eller vårdnadshavare? Hur ser boendet ut? Hur väl är familjen integrerad i sin sociala omgivning och hur används lokalsamhällets resurser?

Det praktiska användandet

Socialarbetarnas uppfattningar om hur BBIC skall användas, vad socialarbetaren menar med ett professionellt förhållningssätt och hur man lyckas etablera en kontakt med klienterna har stor betydelse för utfallet av en utredning. Socialstyrelsen är tillsynes mycket tydlig när det gäller hur BBIC är tänkt användas:

”Formulären ska inte användas som ett intervjuformulär utan som ett hjälpmedel för att dokumentera, strukturera och analysera information. Man bör diskutera de ämnen som berörs i stället för att följa ett strikt mönster av fråga och svar. All information i formulären är sällan relevant i ett enskilt ärende. Särskilt i barnvårdsutredningar är det viktigt att tänka på att bara använda det som passar och att utesluta det som inte behövs. Annars finns risk att man ”överutreder” och att utredningen blir för omfattande.” (Socialstyrelsen 2006, s 45).

Användningen av BBIC skall vidare präglas av flexibilitet. Så här heter det exempelvis om utredningsformuläret.

” Utredningsformuläret i BBIC går att använda i alla typer av ärenden oavsett om det är en ansökan eller en anmälan, om det gäller ett barn eller en ung person, om det avser den unges eget riskfyllda beteende eller brister i hemmiljön, eller om det är ett ärende med mycket eller lite information. Det innebär att varje enskild utredning måste anpassas till det aktuella ärendet.” (ibid. s 62).

I grundboken beskrivs också hur BBIC är avsedd att vara en del av en *”utvecklingsstödande process”* (ibid. s 25) genom att socialsekreteraren:

”bidrar till förändring genom att ställa frågor, lyssna till familjemedlemmarna, ta deras problem eller oro på allvar, ge information och råd” (ibid. s 25).

Detta indikerar att Socialstyrelsen anser att BBIC också är en del av ett processtöd under utredningsarbetet, särskild när det gäller de fall där insatser har satts in innan en utredning är genomförd.

Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att ge en bild av vilka inställningar och förhållningsätt handläggare inom socialförvaltningarnas familjeenheter i ett urval av Stockholms nordvästkommuner har till BBIC som arbetsinstrument i ett utredningsarbete och vilka möjliga effekter BBIC kan ha för vidare handläggning och insatser i barnavårdsärenden.

Studien behandlar följande frågeställningar i enlighet med ovanstående syfte:

- Vad uppfattas av handläggarna vara förtjänster och brister med BBIC som handläggnings- och dokumentationsinstrument?
- Vilka sammanhang finns det enligt handläggarna mellan utredning, beslut och insats i BBIC?

Rapportens uppläggning

Efter en kort inledning ges i rapporten en kort genomgång av BBIC-konceptet, syfte och frågeställningar samt studiens uppläggning. I det följande metodavsnittet presenteras val av metod. I ett särskilt avsnitt presenteras tidigare forskning och teoretiska perspektiv. Resultatdelen presenteras sedan under fem olika teman som växte fram under arbetet med att systematisera intervjumaterialet. Varje tema har analyserats utifrån både tidigare forskning och valda teoretiska perspektiv. Det sist redovisade temat innehåller en sammanfattning av BBIC:s brister och förtjänster så som handläggarna har uppfattat dem. Studien avslutas med en slutdiskussion.

Tillvägagångssätt och metod

Studien var riktad mot samtliga utredande socialsekreterare inom de åtta nordvästkommunernas IFO-enheter (Individ- och familjeomsorg). De åtta kommunerna är Järfälla, Sigtuna, Sundbyberg, Sollentuna, Solna, Upplands Väsby, Ekerö och Upplands-Bro. Ursprungligen fanns ett stort intresse bland de tillfrågade kommunerna, men den slutliga studien baseras på fokusintervjuer med BBIC-handläggare inom tre kommuner; Sigtuna, Järfälla och Sundbyberg.

Vad är en studie eller utvärdering?

Vedung (1998) hävdar att studier eller utvärderingar i huvudsak utförs i *"antingen kontrollerande, främjande eller kunskapsutvecklande syfte"* (s. 75). Vilka värderingskriterier som skall användas i en studie är en central fråga. I föreliggande studie har valts att använda så kallade aktörskriterier (ibid.) där brukarnas (i det här fallet socialsekreterarna) uppfattningar kring förväntningar, erfarenheter och behov har stått i fokus. Det blir ett brukarperspektiv där brukare kan översättas med *"socialsekreterare"* eller *"handläggare"*.

Studien utgår dessutom från ett främjande eller kunskapsutvecklande syfte. Verksamhetsutveckling är ett nyckelbegrepp och en viktig utgångspunkt var att studien

skulle utformas på ett sådant sätt att den både genererade viktig kunskap om hur BBIC fungerar i praktiken och att det för utredande handläggare skulle kännas meningsfullt att delta i studien. Därför fanns från början ett önskemål om en tät återkoppling av resultatet till kommunerna. Denna återkoppling var avsedd dels att ge utrymme för nya reflektioner och diskussioner kring de olika teman som framträtt i intervjuerna, dels att ge utrymme för kritisk genomlysning av de olika styrkor och brister BBIC har som system för handläggning av barnavårdsärenden.

Det har inte varit studiens syfte att göra en utvärdering av vare sig utredarna eller förvaltningarnas arbete, vilket gör att studien inte mynnar ut i några rekommendationer eller råd.

Urval

Urvalskriterierna var enkla. Målet var att genom fokusgrupper intervjua så många som möjligt av de handläggare som i sin dagliga verksamhet arbetar med BBIC-utredningar i de deltagande kommunerna.

Antalet deltagare i varje grupp varierade mellan fyra till sju deltagare. 10 kommunspecifika fokusgrupper genomfördes som sammantaget omfattade 56 handläggare. Intervjuerna tog från 43 till 67 minuter i anspråk. Grupperna sammanfördes med hjälp av samordnare eller sektionschefer från de olika kommunförvaltningarna och ägde rum ute i förvaltningarnas egna lokaler ute i kommunerna.

Ibland var det blandade grupper med medlemmar från olika organisatoriska nivåer och avdelningar och vid några tillfällen bestod fokusgrupperna av rena arbetsgrupper. Vilken betydelse detta kan ha haft för studiens utfall är svårt att värdera, men gruppindelningen blev gjort utifrån rent praktiska hänsyn för att inte störa de dagliga verksamheterna i för stor utsträckning. Ur det empiriska materialet är det omöjligt att bedöma om respondenterna svar har påverkats av gruppsammansättningarna. Det är snarare påfallande att diskussionerna i de olika grupperna inte skiljde sig anmärkningsvärt åt även om det i de olika fokusgrupperna också ibland ingick sektionschefer eller särskilda BBIC-utbildare.

Den ursprungliga målsättningen med studien var att den skulle omfatta samtliga handläggare av BBIC i samtliga kommuner som ingår i FoU-Nordväst. Även om intresset initialt var stort har detta initiala intresse svalnat, möjligtvis på grund av tidsbrist och stor arbetsmängd i de olika kommunerna och hela studien har också därför tagit längre tid att genomföra än vad som var planerat. Intervjuerna genomfördes vid sju tillfällen i september och oktober 2010 och de tre sista intervjuerna i oktober 2011. Över ett år hann passera mellan de två första och den sista intervjuomgången, men det går inte att av studiens resultat se om det finns skillnader grupperna emellan. Detta diskuteras vidare i slutdiskussionen.

Några etiska ställningstaganden

I två av kommunerna informerade jag under ett kort informationsmöte de berörda socialsekreterarna om studiens innehåll. I den tredje kommunen presenterades upplägget av den lokala BBIC-samordnaren. De intervjuade socialsekreterarna hade möjligheter att avstå från medverkan och studiens metod att göra intervjuerna genom fokusintervjuer gjorde att det var frivilligt att yttra sig även under intervjuerna.

Efter genomförandet av fokusintervjuerna har ett uppföljningsmöte genomförts i två av de deltagande kommunerna. I den tredje kommunen var det pga. hög arbetsbelastning för personalen svårt att få tid till ett möte. Under dessa möten gavs deltagarna en kortfattad och preliminär sammanställning av det samlade innehållet i intervjuerna från den egna kommunen. Detta för att det skulle vara möjligt både för moderatorn och fokusgruppsdeltagarna att kommentera och rätta till missförstånd, tveksamheter och liknande. Deltagarna vid dessa uppföljningsmöten hade tidigare deltagit i fokusgrupperna. Intervjuerna spelades in och har sedan transkriberats och skrivits ut. De invändningar som framfördes var av marginell karaktär och har inte haft någon inverkan på det slutliga resultatet.

För att säkerställa en så stor öppenhet och ärlighet i intervjuerna som möjligt lovades respondenterna fullständig anonymitet. Efter transkriberingen har de inspelade intervjuerna raderats. De olika fokusgruppsintervjuerna har numrerats, men inte i den följd de avhölls. Alla namn som förekom i intervjuerna har tagits bort och olika exempel som redovisades under intervjuerna har utelämnats, allt för att det inte skall gå att känna igen eller identifiera enskilda medarbetare eller klienter.

Samtalen och diskussionerna i de olika fokusgrupperna var intensiva och det måste understrykas att samtalen fördes på ett enligt intervjuaren öppet och konstruktivt sätt utan osaklig kritik vare sig mot andra medarbetare eller mot politiker, chefer eller organisationer.

Uppläggnings och redovisning

Från början var studien inriktad mot att varje kommun skulle redovisas för sig, men när materialet var färdigsamlat visade det sig att det i materialet inte gick att urskilja några anmärkningsvärda skillnader mellan handläggarnas hantering av BBIC i de olika kommunerna. Det var därför inte meningsfullt att göra separata redovisningar. Även om organisationerna ser lite olika ut kommunerna emellan, verkar inte dessa skillnader slå igenom i empirin. Alla kommunerna som ingått i studien använder sig av en beställare-utföraremodell inom sina organisationer, där idealet är att beställarna utreder, analyserar och fattar beslut om lämpliga åtgärder i ett ärende och där utförarna därefter skall utföra de beslutade insatserna.

Redovisningen av intervjuerna har ett deskriptivt anslag och de har meningskoncentrerats och sammanfattats under fem olika teman (Kvale 1997) som utkristalliserade sig under analysen av intervjuerna. Anslaget valdes för att i så stor omfattning som möjligt låta socialarbetarna/handläggarna själva få komma till tals.

Rösterna om BBIC är många och delvis svårfångade, det finns en stor bredd av uppfattningar om BBIC som verktyg eller koncept. Tematiseringarna har därigenom blivit många till antalet. Det hade varit möjligt att skära ned på antal teman, men då hade den deskriptiva ansatsen i någon mån försvunnit. I stället har diversiteten och mångfalden i intervju svaren kunnat tydliggöras. För att ge en bild av hur diskussionerna kunde se ut har det valts att i empirin ibland presentera små korta replikbyten mellan olika handläggare. De olika temana har i slutet sammanställts under studiens övergripande frågeställningar; förtjänster och brister vid BBIC och sammanhanget mellan utredning och insatser.

För den föreliggande studien har valts ett induktivt tillvägagångssätt (Patel & Davidsson 1994) vilket innebär att val av teoretiska ramar har skett efter studier av det empiriska materialet. De valde temana analyserades inledningsvis utifrån tidigare forskning om BBIC. Efterhand som empirin bearbetades blev det tydligt att socialarbetarnas uppfattningar, tankar och reflektioner om BBIC behövde sättas in i ett vidare sammanhang för att kunna skapa en förståelse för socialarbetarnas förhållningssätt till BBIC, eftersom så mycket i intervjuerna handlade om det strukturella förutsättningarna för barnavårdsarbetet. De senare åren har det kommit två för studien relevanta avhandlingar som behandlar de strukturer och villkor den enskilde handläggaren arbetar under i den sociala barnavården; Francesca Östbergs avhandling *Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnavården (2010)*, samt Pia Thams avhandling *Arbetsvillkor i den sociala barnavården – förutsättningar för ett kvalificerat arbete (2008)*. Båda dessa avhandlingar ger utmärkt strukturell bakgrund för förståelsen av studiens syfte och frågeställningar och har tillsammans med den tidigare forskningen använts som studiens analysverktyg.

Om fokusgrupper

Fokusgrupper kan sägas vara en typ av gruppintervjuer. Morgan ger en definition som i svensk översättning lyder: *"Fokusgrupper är en forskningsteknik där data samlas in genom gruppinteraktion kring ett ämne som bestämts av forskaren."* (definition i svensk översättning, gjord av Wibeck 2000, s 161). Fokusgrupper är en forskningsteknik som används för att genom gruppinteraktion samla in data för forsknings- eller utvärderingsändamål. Detta särskiljer en fokusgrupp från andra grupper som terapigrupper eller liknande. Datainsamling är alltså huvudsyftet med gruppaktiviteten och ämnet bestäms av forskaren/utvärderaren (ibid.).

En fokusgrupp får i huvudsak karaktären av ett mer eller mindre strukturerat gruppsamtal eller en gruppdiskussion. Den är formell till sin karaktär; leds av en moderator (forskaren/utvärderaren) och har idealt formen av en gruppdiskussion kring i förväg bestämda teman. Deltagarna skall så långt som möjligt, fritt och utan inblandning av moderatören föra en diskussion med varandra. Wibeck (ibid.) gör en sammanställning av för- och nackdelar vid fokusgrupper och finner att fokusgrupper är mycket användbara i studier med ett utvecklande syfte. Bl. a nämner hon att fokusgrupper är en utmärkt metod när handlande och motivation skall undersökas.

I de fokusgrupper som hölls inom ramen för föreliggande rapport flöt diskussionerna på utan större inblandningar från moderatorns sida. Studiens två huvudfrågor presenterades och sedan löpte samtalen och diskussionerna relativt fritt så vitt moderatören kan konstatera. Vid

de tillfällen då diskussionerna tog andra spår grep moderatoren in och påminde om studiens centrala frågeställningar. Vid enstaka tillfällen vid varje intervju ställdes några frågor av klargörande natur, men i stort var intervjuerna präglade av stor saklighet, diskussionslusta och intresse för frågeställningarna.

Tillförlitlighet och validitet

Reliabilitet och validitet är centrala begrepp i en studie eller undersökning. Kortfattat används validitetsbegreppet för att beskriva om en studie verkligen mäter det den skall mäta och reliabilitetsbegreppet beskriver hur tillförlitligt studien är (Kvale 1997). I föreliggande studie har valts att använda begreppet "tillförlitlighet", som i sammanhanget är ett något enklare begrepp, men som säger något om studiens trovärdighet.

Studiens deskriptiva ansats i kombination med valet av fokusgrupper som intervjumetod innebär att ett stort antal handläggare har kommit till tals. Empirin visar att det inom de olika fokusgrupperna var personer med sinsemellan mycket olika uppfattningar och att det inom grupperna fanns större meningsskiljaktigheter än mellan de olika grupperna. Vid två av kommunerna anordnades, som tidigare presenterats, uppföljningsmöten där ett preliminärt resultat från intervjuerna presenterades för grupperna. Under dessa uppföljningsmöten framkom inga invändningar mot det preliminära resultatet, snarare fortsatte och fördjupades diskussionerna från fokusgrupperna, vilket stärker studiens validitet.

Att göra fokusgruppsintervjuer har stora fördelar då det möjliggör för många att komma till tals, men metoden är också problematisk. Inom enskilda fokusgrupper kan det finnas en tendens till att några deltagare tar större plats än andra och att deras uppfattningar kan dominera det empiriska materialet om inte moderatoren styr grupperna genom att fördela ordet mellan de olika deltagarna. Det kan vara svårt att värdera vilka uppfattningar eller synpunkter om studiens frågeställningar som är de mest frekventa inom gruppen. Även om tiden är jämt fördelat mellan gruppens medlemmar är ändå risken för att från majoriteten avvikande åsikter inte får plats i diskussionerna. Något som ofta tas upp i sammanhanget är begreppet "*social önskvärdhet*"; där respondenterna berättar för utredaren/forskaren vad han eller hon tror att utredaren/forskaren vill veta. Problematiken förknippad med social önskvärdhet beskrevs redan på 50-talet av forskaren Allen L. Edwards (1957). Men med tanke på den mångfald av uppfattningar som fanns i diskussionerna och den bredd det finns på åsikterna inom studiens olika teman, har dessa metodproblem undvikits i stor grad. Det är också orsaken till att socialsekreterarnas olika uppfattningar getts ett brett utrymme.

Det kan vara förvirrande att det i texten förekommer flera olika beteckningar på intervjupersonerna så som "några handläggare", "andra handläggare" eller "enstaka handläggare". I texten förekommer dessutom begreppen "socialarbetare", "handläggare", "utredare", och "socialsekreterare". Dessa är inte synonyma begrepp, men de har i föreliggande studie använts i betydelsen "utredare inom den sociala barnvården", detta för att skapa variation i texten så att framställningen inte skulle bli för enahanda.

Kunskapsläge och teoretiska perspektiv

Tidigare studier av BBIC-manualen

En stor del av de studier som gjorts av BBIC har implementering och utvecklingsarbete som huvudtema (Rasmusson 2004; 2006, Wolf-Sandahl 2010, Enell 2008 och 2009, Ångman 2009). Flera har gjorts inom lokala FoU-miljöer.

I England skedde utvecklingsarbetet av LACS i ett samarbete mellan det engelska hälsodepartementet, praktiker och forskare från olika universitet. Några av de utvärderingar som utförts har gjorts av forskare som själv varit med och utvecklat LACS och det vetenskapliga värdet är därför inte helt tillförlitligt. Dock finns några intressanta iakttagelser som har relevans för föreliggande studie. Ward (2002) identifierar exempelvis några av de problem som uppstod vid implementeringen av LACS. Dels handlade det om organisatoriska problem, dels om attitydproblem från personalens sida, men också om rent ideologiska svårigheter. Ett exempel hon tar upp är att de olika formulären som ingår i LACS inte blev använda på det sätt som var avsett eller förväntat. Socialarbetarna hade ett pragmatiskt synsätt på formulären och använde dessa efter hur de själva tyckte var lämpligt. Mycket av den information som socialarbetarna hade om de familjer de utredde blev inte dokumenterat skriftligt, fast det kunde handla om centrala uppgifter, nödvändiga för utredningen. Ward (ibid.) hävdar att motivationen för att använda LACS måste komma från socialarbetarna själva och att de utifrån det vardagliga utredningsarbetet både måste förstå meningen och nyttan av utredningsformulären.

Cleaver et al. (2004) genomförde mellan 2000 och 2002 en stor utvärdering av AF (Framework for Assessments of Children in Need and their Families), som är en vidareutveckling av LACS. Undersökningen omfattade 2248 ansökningar och/eller anmälningar, samt 866 enkäter till chefer, socialarbetare och samarbetspartners. I undersökningen framhävs de organisatoriska förutsättningarna och de hinder som finns för en lyckad implementering. Det handlar om svåra arbetsvillkor (exempelvis hög ärendebelastning) för socialarbetarna och om svårigheter för organisationerna att behålla kompetent personal. Bristande tekniskt stöd och lite tid för reflektion och vidareutbildning var andra försvårande faktorer i implementeringsarbetet.

Samtidigt uppfattade många att det fanns stora fördelar med AF. Utredningarna fick en tydligare fokus och många upplevde att de fick bättre relationer med de familjer de utredde (Ibid.). Cheferna var mer positivt inställda än vad socialarbetarna var. Cirka en tredjedel av handläggarna var av den uppfattningen att de olika utredningsformulären snarare var ett hinder än en hjälp i arbetet med familjerna och att de mer hade karaktären av kontrollerande verktyg än av hjälpskapande åtgärder. En intressant iakttagelse var att de av handläggarna som var mest ovana med utredningsformulären också var de som använde dessa mest byråkratiskt. I dag har LACS och AF sammanfogats till ICS (Integrated Children's System).

2006 kom socialstyrelsen med sin grundbok om BBIC som ger grundliga anvisningar i hur BBIC bör användas. Grundboken används i socialstyrelsens utbildningsinsatser. Den ger en

grundlig genomgång av hur BBIC kan användas och innehåller en lång rad praktiska exempel. I tillägg till grundboken finns en uppföljningsbok (Rasmusson 2009) som i huvudsak behandlar sambandet mellan utredning och bedömningar/utvärderingar. Ett problem som Rasmusson (ibid.) pekar på är att även om socialtjänstens handläggare (genom BBIC) är bättre på att systematiskt samla in information än tidigare, så är det svårt för handläggarna att ta fram, sammanställa och tolka informationen. Rasmusson (ibid.) refererar till liknande erfarenheter från internationell forskning. Hon hänvisar bl.a. till Munro (1998) som konstaterar att *"Handläggaren har blivit bättre på att samla ihop pusselbitarna men de har svårt för att foga samman bitarna till en samlad bild"* (ref. i Rasmusson 2009 s 9).

Andra har beskrivit samma sak. Cleaver et al. (2004) visar exempelvis hur socialsekreterare ansåg att de inte hade tillräckligt bra teoretiska kunskaper för att kunna göra analyser av den insamlade informationen. BBIC bygger på att det insamlade informationsmaterialet måste bedömas utifrån en bred teoretisk kunskapsbas innehållande några begrepp som "barnets bästa", "risk, säkerhet, skydd och behov", "barns utveckling", "motivation" eller "förändringsförmåga". Det är begrepp där det inte finns ett tydligt konsensustänkande kring innebörden av begreppen, vare sig inom socialarbetarkåren eller inom den akademiska forskningen. Det finns ytterligare begrepp som inte har någon självklar definition. Vad är exempelvis skillnaden mellan utredning och analys? Vad är ett "beslut"? Vad är en "bedömning"? Det finns en lång rad möjliga tolkningar vilket gör att enhetliga analyser utifrån ett material kan variera avsevärt.

Sjömar (2007) drar liknande slutsatser. Hon påpekar att svårigheterna för de enskilde handläggarna ligger dels i den höga arbetsbelastningen och dels i en konflikt mellan olika arbetsuppgifter. Resursbristen tar sig uttryck i att det inte finns tid för diskussioner om den praktiska kopplingen till de teoretiska grunderna och de centrala begrepp som BBIC bygger på. Vad är exempelvis innebörden av begreppet "barns bästa"? Det finns ett behov av ständig kompetensutveckling vilket också Dahlberg och Forsell (2006) påpekar.

I en mindre studie från FoU-enheten i Katrineholms kommun, pekar författaren på att det finns ett stöd för BBIC hos socialarbetare och förvaltning, men att det finns stora problem med en för hög arbetsbelastning och för lite tid för utveckling och stöd för användningen av BBIC. Det finns en tendens till att arbetet med BBIC blir nedprioriterat i förhållande till andra uppgifter inom verksamheterna. Risker är att BBIC blir betraktat som frikopplat från verksamheten och därmed inte integrerat i det dagliga arbetet. Detta för i sin tur med sig att den enskilde handledaren använder BBIC på ett mycket självständigt sätt och bl.a. undviker att utreda viktiga behovsområden (Nordqvist 2008).

Den första omfattande svenska undersökningen av socialarbetares förhållningssätt till och användning av BBIC-manualen gjordes av Bodil Rasmusson 2004. Av hennes undersökning framgick att socialsekreterarna som intervjuades hade mycket olika erfarenheter och tankar kring användandet av BBIC. Hon identifierade tre olika kategorier socialsekreterare: Det var för det första de "positiva" som hade upptäckt fördelarna, det var de "tveksamma" som trots positiva erfarenheter ändå inte fortsatte att använda BBIC och slutligen de "osäkra" som inte alls var positiva till att fortsätta använda utredningsformulären. Hon summerar själv de viktigaste slutsatserna.

”De positiva framhöll att användning av utredningsformuläret bidrar till helhetssyn, struktur, systematik, enhetlighet och tydlighet i utredningarna. Det bidrar till mera koncentrerad, nyanserad, välgrundad och tillförlitlig dokumentation och ger därmed bättre underbyggda beslut, vilket i sin tur bidrar till ökad rättssäkerhet och bättre kvalitet i utredningarna. Uppdrag som formuleras, på grundval av utredningarna, till behandlare, institutioner och familjehem blir tydligare.” (ibid. s. 6).

De ”negativa” var tveksamma till om BBIC bidrog till en kvalitetshöjning av utredningsarbetet i förhållande till tidigare arbetsätt. De olika formulären ansågs för detaljerade och svåra att använda. Många uttryckte oro för att BBIC skulle försämr relationerna till klienterna. Dock var många av dem som var negativa eller som uttryckte skepsis positiva till de grundtankar som BBIC-triangeln bygger på. De hinder som de intervjuade socialsekreterarna angav för att använda BBIC på ett mer systematiskt och omfattande sätt i praktiken var inte BBIC-manualen i sig; det handlade snarare om strukturella förutsättningar så som hög arbetsbelastning, stor personalomsättning och för knappa resurser.

I en enkätundersökning som gjorts av FoU Välfärd Örebro (Ångman 2009) och som omfattar svar på 149 enkäter (svarsfrekvensen var relativt låg, 53 % och resultaten får värderas därefter) har handläggarna gett uttryck för en i grunden positiv inställning till BBIC. Det ger uttryck för ett tydligt barnperspektiv, det ger utredare/handläggare en bra struktur för utredningsarbetet, det ger den enskilde klienten större rättsäkerhet och det är bra med ett gemensamt tänkande. På minussidan anförs tekniska svårigheter med systemet, det är tidkrävande och leder till stress och ökade krav på handläggarna. Flera anger också att de tycker att politiker och chefer har orealistiska förväntningar på BBIC och att det är svårt för familjerna som utreds att förstå hur utredningarna görs. Det pekas också på att det blir svårt att avgränsa utredningarnas omfattning, vilken information som är relevant/irrelevant eller vilka rubriker som inte äger relevans för utredningen för att nämna några punkter. Mycket tyder på att för att BBIC skall kunna utvecklas vidare är det viktigt att användarna upplever det som meningsfullt att använda instrumentet. Vilken nytta socialarbetaren kan ha av en BBIC-utredning i fall hon eller han är hänvisad till några få specifika insatser eller åtgärder är en central fråga.

Wolf-Sandahl (2010) intervjuade tre handläggare om vad de tänker kring BBIC som verktyg i utredningsarbetet. Handläggarna som intervjuas är ”försiktigt positiva” (min tolkning). En intressant iakttagelse är hur enskilde handläggare kan bedöma en anmälan. En arbetsgrupp fick till uppgift att enligt en skala mellan 1-10 bedöma hur allvarligt en nyss inkommit ärende var. Resultatet visade att bedömningarna varierade mycket; från ”ganska lätt” till ”relativt svårt” på samma ärende. En antydning om att den enskildes tolkningar är oerhörd viktiga i sammanhanget. Det indikerar samtidigt att den enskilde handläggaren har makt och relativt stor handlingsfrihet i den enskilde ärendehantering (ibid. s 34). Även med relativt hög standardisering skiljer sig de olika handläggarna avsevärt åt i sina bedömningar. Detta borde i teorin föra till stora olikheter i vilka beslut som fattas men bristen på möjliga handlingsalternativ kan göra att de i praktiken fattade besluten inte skiljer sig avsevärt från varandra. Det blir då i stället handlings- och beslutsalternativen som styr en barnavårdsutredning snarare än klienternas behov av insatser, vilket inte riktigt var avsikten. Wolf-Sandahls empiriska material är dock för litet för att kunna dra generella slutsatser.

En stark kritiker till BBIC är Bo Edvardsson som bl.a. hävdar att BBIC gör att uppgifterna som förekommer i BBIC-utredningar inte är säkerställda genom exempelvis bestyrkande från uppgiftslämnare eller genom expertbedömningar (exempelvis från barnpsykiatrin) och att den källkritiska prövningen har stora brister (Edvardsson, 2003). I en senare bok (2009) utvecklar han samma tankar vidare.

Det finns två större svenska studier (Nygren et al. 2009; Rasmusson et. al 2010) som har tagit utgångspunkt i internationella jämförelser. Båda studierna har undersökt användningen av BBIC i Sverige, Australien och Canada. Ett huvudresultat i Nygren et al. (2009) visar på skillnader mellan de olika länderna i synen på BBIC. Australien präglas av stor entusiasm, i Canada finns stora motsättningar mellan anhängare och motståndare och Sverige präglas av en försiktig optimism. Rasmusson et al. (2010) pekar på skillnader mellan länderna när det gäller barnens plats i utredningsförfarandet; bl.a. är Sverige på väg från ett mer föräldrainsriktat till ett mer barnorienterat synsätt. Dessa två studier har dock ingen fokus på hur socialsekreterarna använder BBIC i praktisk handling.

Cederborg (2006) undersökte hur socialsekreterare, föräldrar och barn uppfattade hur barnens perspektiv tillvaratogs och också vad socialsekreterare ansåg var viktiga faktorer i BBIC. Hon menade att BBIC gör att utredningar kan styras mot ett tydligare barnperspektiv, men att detta är beroende av *hur* BBIC används av den enskilde socialsekreteraren.

En relativt ny engelsk studie av ICS (White et al. 2010) ger en nästintill förödande kritik av ICS. Studien genomfördes vid fem olika "Children's services directorates" i England och Wales under en period av 20 månader från 2007 till 2009. Studien omfattar direktobservationer av socialarbetare och handläggare både i direkt arbete med klienter och genom deltagande observationer i personalkonferenser, handledningstillfällen och liknande. Dessutom gjordes 12 fokusgruppsintervjuer och 60 individuella intervjuer med socialarbetare verksamma vid de olika enheterna.

Studien har ett mycket kritiskt anslag, vilket följande citat visar:

"It is no exaggeration to report that across our sites we found not one social worker, or manager, who was happy with the system. All were negative, not necessarily about the idea and the aspirations associated with electronic recording, in which many could see great potential; rather, the contours of this particular model were ubiquitously a source of immense frustration and additional physical toil, at the VDU and the keyboard." (ibid. s 411).

De olika blanketterna och manualerna får svidande kritik av handläggarna, de betecknas som för omfattande, repetitiva och svåra att färdigställa och läsa. De betecknades som svåra att arbeta med i praktiken och svårförståliga av brukarna.

"The worst is, parents can't understand them [child protection plans]. They are broken into domains and dimensions . . . Repetitive, loads of boxes. I have to apologise to parents. We do our own old fashioned child protection agreement

in Word and give them that to sign, so they can see what we expect them to do.” (ibid. s 411).

En speciell kritik riktas mot det byråkratiska användandet. ICS skulle främja både ett barnperspektiv och den enskildes rättssäkerhet men har paradoxalt förvandlats till sin motsats; barnavårdsutredningarna har förvandlats till en i huvudsak byråkratisk process.

“With the advent of the ICS, a form must be completed for each individual child. For families with multiple children, the demise of the ‘family’ record is obvious. The requirement to complete a record for each and every child, results in data either being copied across automatically or ‘copied and pasted’ into different fields. This negates the purpose of individual assessments for each child and, more importantly, consumes excessive amounts of social workers’ time. It is also inherently unsafe as such ‘cloned’ information is inevitably not checked properly; moreover, there is no obvious place to describe fully the relationships the children have with each other or their parent(s). The overall effect of such intensified bureaucracy is to reduce the social work assessment task to data entry, curtailing time for visiting and thinking about the casework task, and therefore the needs of the child.” (ibid. s 411).

Den brittiska studien har ett omfattande empiriskt underlag som gör den svår att avfärda även om ICS inte riktigt är samma sak som BBIC. Den rapporterar också om engelska kommuner som har lämnat modellen. Det finns ytterligare kritiska studier av LACS och ICS, exempelvis Shaw et al. 2009.

Gladh & Palm (2011) har gjort en svensk aktstudie som bland många intressanta resultat visar att skillnaderna i kvaliteter i den sociala barnavårdens utredningar mellan ”gamla” utredningsmodeller och BBIC inte visar på entydiga kvalitetsförbättringar efter BBIC:s inträdande inom de verksamheter de har studerat. Studiens undersökningsmaterial omfattar 132 akter och utredningar i två svenska kommuner och resultaten visar bl.a. att utredningarna har blivit tydligare efter BBIC:s införande, att samtal med barn genomförts i större utsträckning än tidigare och att utredningarna fått ett tydligare barnperspektiv. Samtidigt inhämtas färre professionella bedömningar av barnet annat än från socialtjänstens sida än innan BBIC infördes. Det fanns flera beskrivningar av föräldrarnas behov av stöd eller uppgifter om vanvård eller hot och våld i familjerna i utredningar gjorda före BBIC, vilket får sägas vara anmärkningsvärd om barnperspektivet skall stå i fokus. Vård och genomförandepplaner finns oftare i BBIC-utredningar än i äldre utredningar, men samtidigt har barns uppfattningar hörts i mindre grad i utredningsuppföljningar utifrån BBIC än i äldre utredningsmodeller, detta som några exempel på tvetydigheten. I studiens slutord finns följande rätt pessimistiska uttalande:

“Vi kan utifrån denna studie inte heller uttala oss om BBIC som arbetsinstrument medför att det verkligen blir bättre för de barn som samhället åtagit sig särskilt ansvar att sörja för, när familjers resurser på olika plan inte räcker till.” (Gladh & Palm 2011, s 49).

Att göra en barnavårdsutredning, förutsättningar och svårigheter

Socialarbetare i allmänhet befinner sig inom vad som kan betraktas som en "Human Service Organization" (HSO). Hasenfeld (1983) betraktar dessa organisationer som verksamheter som skall verka för skydd och omsorg för de människor de har som uppdrag att hjälpa. Dessa organisationer har ofta relativt otydliga mål hävdar Hasenfeld och de mål som finns är ofta både motstridiga och svårdefinierade. De människor som organisationerna skall hjälpa befinner sig ofta i svåra och invecklade livssituationer till vilka det inte finns någon facitlösningar och där kunskaperna om det bästa tillvägagångssättet därför är bristfälliga. Frågor om moral, etik och grundläggande värderingar blir centrala därför att organisationernas beslut och bedömningar har stora konsekvenser för berörda människor. Lipsky (1980) myntade begreppet "street-level bureaucrats" vilket på svenska blivit "gräsrotsbyråkrater". Den bristande målstyrningen och de svåra bedömningarna gör att HSO-organisationer ofta är osäkra på vad man gör, varför man gör det man faktiskt gör och vilka effekter de åtgärder som genomförs har. Mycket av tillgänglig forskning pekar i riktning mot att de insatser som görs inte har någon större effekt i positiv betydelse (se exempelvis Wiklund 2006). Ett resultat av detta är att socialarbetare behöver vara eklektiska, kanske för att överhuvudtaget överleva i sin yrkesutövning.

Barnavårdsarbete är kanske det svåraste av det sociala arbetets olika verksamhetsområden (se Östberg 2010, Tham 2008). Här återfinns vi det sociala arbetets sannolikt mest krävande och extrema form av myndighetsutövning. Handläggare och socialarbetare måste fatta dramatiska beslut och hantera mycket komplicerade situationer. Olika behov skall balanseras mot varandra. Skall man utreda, skall man hjälpa eller skall man kontrollera – i själva verket skall alla dessa tillsynes diametralt motsatta begrepp utföras samtidigt. Thams (2008) avhandling ger en bild av arbetsvillkoren i den sociala barnavården och visar hur socialarbetarna inom barnavården är en hårt belastad yrkesgrupp som har stora behov av mer tid för reflektion, handledning och avlastning i svåra ärenden, en tid som sällan finns. Bristen på tydlighet i forskningsläget om vilka insatser som har effekt och vilka som inte har det är ytterligare en komplicerande faktor. De enskilda handläggarna måste ta ställning till mycket svåra mänskliga situationer till vilka det sällan finns någon given facit och kan i de flesta fall enbart använda sig av ett begränsat antal möjliga åtgärder.

Den brittiska barnavårdsforskaren Sally Holland, har i två studier (1999; 2004) undersökt hur handläggare fattar beslut i en utredning. Hon beskriver två modeller; *scientific observation* och *reflective evaluation*. *Scientific observation* kan i fri översättning kallas den tekniska eller den rationella modellen där utredningen följer i förväg bestämda mönster och strukturer. Den andra modellen är den analytiska eller den reflexiva modellen (*reflective evaluation*) som ser utredningen snarare som en process och där utredarens eller socialarbetarens relation och förhållningssätt till klienten är centralt. Det lämnar därför ett mycket stort utrymme för personliga värderingar från socialarbetarens sida.

Den sociala barnavårdens målgrupp har två huvudkategorier. Det handlar dels om de barn som far illa i sina familjer till följd av föräldrarnas handlingar och dels handlar det om barn som är en fara för sig själv eller andra utifrån sitt eget beteende. Denna målgruppskategorisering är vanlig i europeisk sociallagstiftning (Wiklund 2006). Vad som definierar ett barnavårdsproblem är komplicerat. Det definieras inte enbart utifrån

vetenskaplig kunskap, utan kanske i ännu större utsträckning av moral och värderingsmässiga ställningstaganden (Sundell et al. 2007). Vad är exempelvis en "normal" familj?

Wiklund (2006) menar att barnavårdssystemet och dess byråkrati och praktiska utövande har ett inflytande i denna definitionsprocess och samtidigt uppgiften att hantera dess problem. Det betyder att barnavårdsområdet kan liknas vid ett minerat fält där det är lätt för enskilde handläggaren/socialarbetaren att trampa snett. Att arbeta inom den sociala barnvården innebär att enskilda handläggare ställs inför komplicerade frågeställningar av etisk karaktär, juridiska bedömningar, rättssäkerhet och svåra avväganden i ärenden som ofta har med marginaliserade människor att göra. Det handlar om svåra diskurser om kön och familj, om vikten av att behålla ett barnperspektiv, om hur begreppet "barns bästa" skall tolkas och inte minst den påfrestning det är för den enskilde handläggaren att hela tiden leva med dessa vanskliga avgöranden och ställningstaganden (Tham 2008). I detta komplicerade sammanhang är det något tillspetsat kanske nödvändigt för den enskilde handläggaren att hitta strategier för överlevnad. Det är tänkbart att denna situation också avspeglas i utredningsarbetet och hur enskilde socialsekreterare handskas med BBIC.

Nordlander (2006) tar upp dessa frågeställningar i sin avhandling om hur socialarbetare använder sig av sina kunskaper i ett utredningsarbete. Han visar hur socialarbeters kunskapsanvändning ofta utgår från en omedveten process som de har svårigheter att artikulera eller formulera. Han hävdar att detta inte betyder att de är utan relevanta kunskaper för arbetet, utan att kunskapen i stor utsträckning är kontextuell och svår att formulera på ett konkret sätt i ett strukturerat formulär.

För att kunna förstå hur socialarbetare arbetar med olika utredningsinstrument eller verktyg är det av central betydelse att se att socialtjänsten och den enskilde socialsekreteraren verkar i ett samhälle med krav på socialtjänsten att bli mer kostnadsmedveten. De senaste årens ökade krav på ekonomisk styrning ställer krav på handläggarna som kan vara svåra att förena med klienternas behov av hjälpinsatser. Karin Mossler (I Jergeby 2008) tar upp hur ekonomiska perspektiv i termer av effektivitet och produktivitet, utvecklandet av effektmått och kostnadsanalyser både på kort och på lång sikt slår igenom i socialtjänsten. Ett centralt begrepp är "*kostnadseffektivitet*" som beskrivs som effekten av en viss behandling i relation till vad den kostar och till vilka resurser som finns att tillgå.

Östberg studerade under 2003 alla inkomna barnavårdsanmälningar i två kommuner under två månader (260 anmälningar) och kom fram till att två tredjedelar av alla anmälningar sorterades ut utan vidare utredning, bara en femtedel ledde till någon sorts åtgärd. Hon tar upp den så kallade "barnavårdstratten" som lättast kan beskrivas som ett sorteringsinstrument. Det finns många barn som initialt anses behöva hjälp av olika slag, men efter hand som hanteringen av ärenden följer olika faser (förhandsgranskning, utredning och beslut) gallras de flesta barnen bort. (Östberg 2010, Sundell et al. 2007). Östbergs slutsatser är ingen uppmuntrande läsning:

"...This forms child welfare into a rejecting practice, where hard social conditions are individualized. Legislation gives municipalities' considerable

leeway to produce a variety of services and interventions, but practice works on the basis of another kind of rationality” (Östberg s 3).

I en barnvårdsutredning är det ofta frågan om akuta situationer och behov av att kunna fatta snabba beslut i mycket komplicerade sammanhang. I en rationell bedömningssekvens är idealet att en bra utredning bör leda fram till ett (kunskapsbaserat) beslut som sedan skall utföras i praktiken. Utredningsmanualer blir i sammanhanget ett centralt verktyg, både som ett underlag för beslut om åtgärd eller insats och som ett led i kunskapsöverförandet från beställare till utförare. En tanke är att ju bättre kunskap man har om klienterna, ju större chans att hitta rätt insats.

Rasmusson (2009) visar hur denna modell inte är helt enkel att följa. Hon pekar på att både analyser, hypoteser, bedömningar och beslut går i varandra och inte följer en strikt linje. Socialarbetare använder sig av olika strategier eller tillvägagångssätt ofta, men inte alltid, beroende på situationen. Den *”intuitiva”* används exempelvis i första hand när det gäller snabba, akuta bedömningar. Den *”schematiska”* utgår från BBIC-triangeln utifrån Socialstyrelsens grundbok och den *”systematiska och djupgående”* använder sig av teoretiska kunskaper och forskningsresultat som underlag för beslut och bedömningar. Rasmusson hävdar att det som vid första anblicken kan ses som ett lineärt flöde där informationsinhämtning följs av analys, bedömning och beslut i själva verket kan ses och förstås som *”en kumulativ process där de olika momenten pågår under hela utredningsprocessen.”* (ibid. s 7).

Resultat

Resultatet av studien kommer att redovisas under fem separata teman. De teman som valts ut har växt fram under studiens gång. Efter tre intervjuer började temana urskiljas, det var för det första de teman som hade anknytning till de övergripande frågeställningarna och det var dessutom teman som återkom i samtliga grupper i olika varianter, men med samma grundtema. Dessa första tematiseringar har sedan förändrats i takt med den vidare studien av det empiriska materialet. Några ursprungliga teman har slagits ihop till nya teman och ytterligare nya teman har växt fram under studiens gång. Det var dessutom inom varje fokusgrupp helt olika uppfattningar om de olika temana, det går att säga att skillnaderna mellan grupperna var mindre än skillnaderna i uppfattningar inom grupperna. Det betyder att rösterna om BBIC är många och mångfacetterade.

”Vad är BBIC - egentligen?”

Socialstyrelsens beskrivning av vad BBIC är eller skall vara är till synes relativ enkel. Trots det är det fortfarande en hel del osäkerhet bland handläggarna om BBIC är en standardiserad manual eller snarare har karaktären av en mycket systematiserat minneslapp. Ibland blir svaren svävande:

”Men BBIC är ju inte en manual direkt, men det är ju ett sätt att ja, ett verktyg kanske är bättre att säga, ett verktyg för att samla in upplysningar mera än något annat.”

”Det är mera som en minneslapp än som en manual. Man tappar inte bort saker då man har en minneslapp. Det blir fylligare utredningar.”

Det finns andra som tar det säkra för det osäkra:

”Jag upplever att jag i våran kommun inte har fått tydliga instruktioner om hur jag skall använda BBIC och då blir det i alla fall lite schablon över det hela. Jag fyller i alla rubriker – jag gör det automatiskt och det har jag gjort i två år.”

Flera påpekar att de tycker Socialstyrelsen har dubbla budskap:

”När man är på utbildning på socialstyrelsen så säger man ju att man ska, att man bör använda manualerna som en manual. Om man fick bort det där bör och fick in att ”när man anser det vara nödvändigt” i stället så. Det är ju så det är här i verkligheten idag, men om man liksom kunde få ett ok av socialstyrelsen och utbildarna så skulle det kännas mycket bättre i verkligheten vi arbetar i. Få reducerat ångestnivå.”

Andra ger tydligare uttryck för sin uppfattning. Kanske följande citat beskriver ett centralt tema för de flesta handläggare av BBIC:

"... det är jätteviktigt att alla dessa saker finns för att det skall bli en struktur på utredningarna, både mall och minneslapp samtidigt. Och att det skall finnas en gemensam grund, men att man inte skall använda det slaviskt, man kan plocka bort delar, man kan... jag tänker att man inte behöver skriva jättemycket om allting men att man till exempel under skola bara skriver 'det går bra' och lyfter fram positiva ting och sen går man vidare till nästa."

Flera skulle vilja att BBIC var en manual eller tydlig mall:

"Vi måste ju tänka så här: från början var BBIC en strikt manual fick jag uppfattningen om, men nu är det en minneslapp. Jag skulle vilja ha den som en manual, men det är ju inte praktiskt möjligt."

Andra motsätter det sig å det starkaste att BBIC skall utvecklas till en manual:

"Nej verkligen inte, det är ett verktyg och kan inte vara någonting annat. En manual som kanske ASI (Addiction Severity Index) är annorlunda. Då måste man ju gå igenom och du dricker så och så och knarkar så och så och då är du en missbrukspersonlighet och bl.a. bl.a. Det är en manual. Det man skall titta på är ju barnets behov och hur man kan tillgodose det barnets behov och det är ju individuellt och då är det inte riktigt möjligt att använda en manual men man behöver någonting annat och då tänker jag att man måste veta vad barnet behöver och det som är viktigast är om jag kan få uppgifter som bekräftar eller dementerar oro och som belyser risk- eller friskfaktorer som har betydelse för barnet."

Flera handläggare är inne på att BBIC är ett sätt att tänka och att det tar tid att anamma och göra BBIC till ett flexibelt utredningsinstrument.

"...ju längre man har hållit på med det så ju mera har jag fått in det under huden och då har det blivit ett sätt att sortera informationen på ett praktiskt sätt för mig som liksom sitter där utan att man inte nödvändigtvis så att man måste vara så strikt."

Följande citat är en bra illustration till hur många socialarbetare tänker kring BBIC, men också om vilka farhågor som finns om BBIC inte systematiseras ytterligare.

"Den stora vinsten är ju själva tänket. När man börjar med BBIC och man går utbildningarna och man får ett helt nytt sätt att tänka på så blir man ju ganska, ja man får helt enkelt lite aha-upplevelse. Det blir ett sätt att tänka på som är fruktbart, men då måste vi också alla tycka att det här kan vara bra. Och det kan ju vara så att det vi är arga på eller tycker är jobbigt är att vi aldrig riktigt har tid att göra det som vi borde göra, vara noggranna och sån och det handlar som du sa tidigare om pengarna och politiken! Om någon gör så och andra så och en tredje så, så blir ju tanken bakom, ja tänket, fel och då blir allt fel. Och då kommer ju folk att sluta hela tiden. Det är ju så att vi måste kunna känna att

det här det är kul och det skulle vi jobba med och här kan vi göra nytta annars så ja..."

Hos flera är BBIC något som förknippas med tydlighet och med tydlighet finns en större trygghet i utredningsarbetet:

"... jag tycker mig märka en jättestor skillnad när jag läser gamla utredningar. Allt är rörigt, men med BBIC ser man ju faktiskt. Man tänker när man läser de gamla; har dom inte tänkt på det här? Man vet inte om man gjorde det men inte skrev det eller om man inte skrev det för att man inte gjorde det. I BBIC är det så här: har man gjort det så har man också skrivit det och det tycker jag är bra!"

Flera handläggare i de olika fokusgrupperna hävdade att det var viktigt att inte stirra sig blinda på själva blanketterna och formulären. Uppfattningen var snarare att BBIC inte handlade om huruvida BBIC är en utredningsmanual eller inte, men att det var mer viktigt att implementera själva tänkande som BBIC bygger på; det rent ideologiska innehållet.

En vanlig tanke hos flera av handläggarna var just att BBIC är helheten och själva grundtänkandet, den systematiska uppbyggnaden och det ideologiska innehållet. Följande citat ger en bra beskrivning av denna tanke:

"Utredningarna i sig är viktiga, men det viktigaste är trots allt själva tänkandet. Den ideologiska grunden för BBIC är det ekologiska tänkandet och där barnet finns i centrum. Vi tänker numera utifrån triangeln. Vi tänker ur ett barnperspektiv. Utredningsblanketterna är bara minneslappar, vi måste lära oss att sovra mellan viktig och mindre viktig information."

Lika fullt finns en osäkerhet bland många handläggare kring hur mycket det är möjligt att avvika från manualerna. Vad måste vara med och vad kan man välja bort och frågan blir om man klickar bort alla rubriker, är det då fortfarande BBIC? Det finns uppfattningar om att det bästa är att använda BBIC fullt ut och detta av flera orsaker. Här är en röst:

"Jag vill alltid fylla i alla rutor och rubriker, jag vill ha en täckande bild av barnen annars blir det godtyckligt."

Andra kan ha en mer lättsinnig inställning till hur man använder sig av konceptet:

"... man kan ta bort många rubriker 99 % och det skulle då vara så skönt att bara klick, klick och borta! Och sen är det fortfarande BBIC!"

"Jag vet ju nu att vi skall använda de rubriker som är nödvändiga att det är viktigt att se vad anmälan handlar om och att det kan styra vad som skall med eller inte med!"

Den socialsekreterare som ville fylla i alla "rutor och rubriker" hävdade att det inte var bra att friheten att själv välja fanns. För att BBIC skulle vara ett rättssäkert arbetsredskap krävdes det att manualerna användes på samma sätt av samtliga handläggare.

På detta svarar en annan deltagare i samma fokusgrupp:

"... nja, jag tycker att det är bra att det finns det en frihet när det gäller de egna tankarna och rubrikerna. Det finns ju manualer att utgå ifrån men man kan ju också utgå från sig själv och vad man själv tycker är viktigt. Man kan ju också avvika från manualen, man skall ju inte utreda mera än vad man behöver eller är nödvändigt. Man kan ju välja bort något område. Man kan gå in i en utredning och fokusera på några områden och då kan jag välja bort andra områden jag inte tycker är så relevanta. Men det är ju lite baksidan av det hela, det blir ju inte lika för alla utredningar och det är svårt att jämföra."

Andra är inne på att om BBIC inte används på ett likartad sätt av alla handläggare så försvinner delar av den rättssäkerhet som BBIC vill främja och då är situationen tillbaka på den nivå den var innan BBIC infördes:

"Ja vi borde ha flera seminarier där vi kunde diskutera mera kring hur vi tolkar och förstår innehållet i utredningarna, BBIC är ju hela tänket och inte bara blanketterna och det blir så uppluckrat som det ser ut nu. Ja kanske tillämpningsövningar hade varit bra så vi kunde se om vi verkligen uppfattade samma saker under varje rubrik."

Analys

En uppfattning som flera socialarbetare ger uttryck för är att det viktigaste med BBIC är det ideologiska innehållet så som det presenteras genom BBIC-triangeln, men att det finns stora oklarheter om hur det skall användas. Det var många som betraktade Socialstyrelsens anvisningar som oklara. Flera uppfattar att Socialstyrelsen å ena sidan vill att BBIC skall vara ett flexibelt utredningsinstrument, men samtidigt säger handläggare som gått utbildningen på Socialstyrelsen att de uppfattar att utbildarna gärna ser att BBIC används som en manual. Att Socialstyrelsens budskap uppfattas på olika sätt kan hänga samman med att konceptet är så pass flexibelt att det är möjligt för enskilde socialsekreterare att fritt göra egna tolkningar. Det är möjligt att detta är en förklaring till att flera vill att BBIC skall utvecklas till en manual. Det ger en större trygghet om den enskilde vet att BBIC används på ett likartad sätt i hela landet. I Socialstyrelsens grundbok (2006) påpekas vikten av flexibilitet och det har handläggarna anammat, men samtidigt har det skapats en undran om hur flexibel det är möjligt att vara.

Att BBIC uttryckligen inte är en manual ger ett spelrum för att varje handläggare skall kunna arbeta enligt BBIC på ett personligt tillämbart sätt. Att kunna klicka bort de flesta av rubrikerna var en tanke som flera tog upp under intervjuerna och att det var tillåtet. Flera av de intervjuade har uppfattat detta som ett problem för rättssäkerheten i barnavårdsfrågor. Om ett antal rubriker försvinner så försvinner också strukturen i utredningarna och då är den sociala barnvården tillbaka på den nivå den var på innan BBIC implementerades. Östberg (2010) och Tham (2008) visar båda på den arbetssituation personalen inom den sociala barnvården befinner sig i och hur arbetssituationen påverkas i negativ riktning av oklara budskap, oklara riktlinjer och otillräckliga resurser. Det är tydligt i det empiriska materialet att även många av de handläggare som i övervägande grad är positiva till konceptet

uppfattar BBIC som ett ibland otydligt verktyg. Andra finner arbetsituationen så svår att det vore önskvärt med mycket tydligare ramar, strukturer och anvisningar än de som idag finns i BBIC-konceptet. Nordlanders (2006) förståelse av socialsekreterarnas pragmatiska tillvägagångssätt i ett utredningsarbete passar väl in i sammanhanget, socialsekreterarnas kunskapsanvändning är svår att formulera och passa in ett systematiserat utredningsinstrument. Det pragmatiska tillvägagångssättet från socialsekreterarnas sida gör samtidigt att BBIC för en utomstående kan te sig otydligt och oklart.

Men det finns också många handläggare som uppfattar det som positivt att det finns en hög grad av frihet i BBIC och att det i sig kan vara trygghetsskapande. Wiklunds (2006) uppfattning av att barnavårdsområdet kan liknas med ett minerat fält där det är lätt för den enskilde handläggaren/socialarbetaren att göra misstag och felvärderingar kan ge en förklaring till den rädsla många handläggare har för att göra "fel" och att det därför blir viktigt att ha en detaljerat manual. Många ser det dock som ett hinder för kommunikation och relationsbyggande med klienterna och föredrar av den orsaken att betrakta BBIC som en minneslapp, eller ett verktyg att använda i de situationer där man själv upplever det som meningsfullt.

Detta synsätt från socialarbetarnas sida är något som redan Ward (2000) tog upp i sin undersökning av LACS i Storbritannien. Formulären (i LACS) användes inte på det sätt som var avsett; socialarbetarna använde det på de sätt som de själva ansåg lämpliga. Exempelvis blev mycket av den information som socialarbetarna hade om de familjer de utredde inte dokumenterad skriftligt, fast det kunde handla om centrala uppgifter, nödvändiga för utredningen. Svårigheterna att sovra mellan relevant och irrelevant information skapar stor osäkerhet för socialarbetarna och något facit på hur balansen mellan "för lite" och "för mycket information" skall vara finns inte och inte heller en tydlig inriktning på vad BBIC skall åstadkomma. I tillgänglig forskning från Storbritannien och Sverige finns flera resultat som pekar i samma riktning, exempelvis visar Ward (2002) och Cleaver et al. (2004) att det var svårt för många socialarbetare att kunna skilja på relevant och icke relevant information. Vad "tillräcklig information" innebär är inte vare sig självklart eller entydigt.

Det går av intervjuerna tydligt att se att olika socialsekreterare har olika tolkningar, uppfattningar och tankar om hur BBIC skall och kan användas i det praktiska utredningsförfarandet. Det finns olika farhågor om vad som skulle kunna hända om man inte använder sig av konceptet fullt ut. Det finns handläggare som inte tvekar att använda det efter eget huvud och förmåga. Mellan dessa två ytterpunkter finns en lång rad olika positioner som socialsekreterarna kan tänkas inta. Klämda kanske mellan kommunernas behov av ekonomisk rationalitet, klienternas behov och ett oklart forskningsläge om vilka insatser som har effekt är kanske ett pragmatiskt förhållningssätt till BBIC det enda möjliga. Det finns också en uppfattning att om inte ens Socialstyrelsen är tydlig när den pekar i sina anvisningar på risken för att man i utredningshänseende överutreder och gör utredningarna för omfattande, så kan ingen kräva att socialsekreterarna skall kunna lägga utredningarna på en rimlig nivå. Men så länge inte det finns anvisningar på hur en "lagom" utredning skall se ut kommer antagligen socialsekreterarna att arbeta pragmatiskt. En ytterligare orsak till att arbeta pragmatiskt återfinns vi i studiens nästa tema.

”Vem är BBIC till för och vad skall vi egentligen utreda?”

På ovanstående fråga ger handläggarna inga entydiga svar, snarare skiner en försiktig skeptisk hållning fram vilket följande citat belyser:

”Vem är BBIC till för, är det förvaltningarna, är det forskningen, är det politikerna? Vem skriver vi för – finns det ett klientperspektiv, förutom barnperspektivet? Inte är det väl för våra klienter vi skriver? Jag säger så här - en utredning kan kanske vara på 22 hela sidor och sen skall vi gå igenom alla tillsammans med klienten som inte orkar läsa allt det som står skrivet. Många av våra klienter läser mycket dåligt. Och det är jättejobbigt att läsa så mycket om sig själv eller så fattar man inte. Det är en klassfråga tycker jag”

En handläggare hävdar att hon/han skriver för sina chefer/samordnare:

”Jag skriver ju inte för klienterna, jag skriver för att det skall bli bra och snyggt, fina ord och fina formuleringar så min samordnare skall bli nöjd med mig. För herregud, många av våra klienter kan ju knappt svenska och kan ju inte ens läsa och så skriver jag nåt de inte kan läsa alls.”

En röst ger tydligt uttryck för sin förståelse för frågan:

”Om vi hårdrar det hela så gör vi ju det här (BBIC) för politikerna och inte för någon annan.”

En annan socialsekreterare vill dock ta fram ett syfte med BBIC som ofta kommer i skymundan:

”Vi kan ju inte bara tänka att det här med utredningarna, rubrikerna, blanketterna och allt bara blir betraktade som nya pålagor från politikerna och våra chefer. Det här med BBIC skulle ju vad jag förstod också att handla om att det skulle hjälpa oss att avtäcka vilka behov som finns, men så har det ju inte blivit kanske, det är mycket kvar att göra...”

Andra hävdar att utredningarna visst har tydliga adressater, utförar-/insatsenheter är viktiga samarbetspartners och mycket skrivs för att tydliggöra ett uppdrag eller en beställning.

”... det går ju ganska lätt att skriva ett våduppdrag eller beställning utifrån BBIC. Alltså det här är de områden vi vill att ni skall titta på eller behandla. Här är behoven som finns. Sen så hänger det på de som skall utföra uppdraget, hur de gör, hur de jobbar eller hur de uppfattar det hela. BBIC dokumentet läses ju inte av utförarna. De får ju ett uppdrag i förhållandet till en problemformulering, det här och det här skall ni arbeta med och vårdplanen och så här.”

Detta förfarande är ofta komplicerat, kanske beroende på all den information om en familj en BBIC-utredning innehåller:

”Det jag tycker är svårt är att gå från den enorma informationsinsamlingen och till att skriva beslut i ärenden eller till och med uppdragsbeskrivningar antingen det är till ett behandlingshem eller till våra egna utförarenheter.”

En annan viktig adressat är domstolarna och hos flera finns det en trygghet i BBIC som ett viktigt styrinstrument som inte kan underskattas:

”Jag tycker att det är skönt att vi har fått ett litet styrdokument, som faktisk är lite på en högre nivå accepterat och att vi kan hänvisa till det. Det händer ju ofta att det vi skriver går till domstol och då är det så att vi kan säga, ja, vi har tittat på det här och det här området. Det blir liksom lite mera tyngd bakom det, det är inte bara någonting som jag bara hittar på eller tycker, ja framför allt tycker jag att den grundutredningen som vi gör ger oss mycket information innan en eventuell placering och det gör att vi kan formulera vårt uppdrag på ett tydligare sätt.”

Samtidigt finns det tveksamheter till vad all information skall vara bra för, vilken nytta som kan hämtas ur den och inte minst vad som skall undersökas, vilket de följande citaten ger uttryck för:

”Vad behövs all information för? Det blir så otroligt många dokument och så otroligt mycket papper.”

Flera socialsekreterare ifrågasätter om de teoretiska perspektiv som BBIC bygger på alltid är möjliga att förena och om det inte finns en möjlig inbyggd konflikt mellan ett barnperspektiv och ett familjeperspektiv:

”Vad är det egentligen vi skall undersöka? Är det föräldraförmågan, är det barnen? Vi skall ju ha ett perspektiv på barnen och det har blivit bättre, men vi tittar fortfarande mest på föräldrarna och det är nog många som tänker att om föräldrarna blir bättre så är det det bästa för barnen liksom, det rimmar ju med grundtänket. Ja det ekologiska perspektivet. Det har ju mycket av ett familjeperspektiv med ja, vad heter han – Bronfenbrenner?”

Det finns också oklarheter kring vilken målgrupp BBIC har:

”Jag anser ju att BBIC är utarbetat för väldigt små barn och inte större ungdomar, sen så tycker jag att man kan lära sig använda det på ungdomar också, men det går inte att komma ifrån att det är inriktat mot omsorgsbrist från familjen och inte mot eget beteende och det blir en slagsida åt det hållet.”

Det betyder också att det i första hand är familjeperspektivet som är dominerande. Bland de handläggare som har ungdomar som sin målgrupp verkar det vara en ganska stor enighet om att BBIC i första hand är till för de mindre barnen, även om det inte råder full konsensus om detta.

Det finns en oro för att olika socialsekreterare vare sig de är utredare eller utförare blir oklara och diffusa när det gäller vilken kunskapsgrund olika enheter utgår ifrån i sitt arbete. Arbetet blir för beroende av den enskilda socialsekreterarens uppfattningar, vilket försvagar hela BBIC-konceptet:

"Ibland är vi för snabba och ibland reagerar vi för sakta och vi kan inte definiera det tydligare, vi har liksom inte tid och det blir mycket skrivbordsprodukter. Det är jätteviktigt att vi använder samma teori och det vet vi inte riktigt att vi gör och då blir det väldigt subjektivt igen och då kan vi använda BBIC på vilket sätt vi vill och då är det ju inte längre BBIC."

Uppfattningen kring vad BBIC är eller skall vara kan ha samband med hur BBIC implementerats i förvaltningarna. Vid flera tillfällen var kritiken hård, vilket följande replikväxling är ett exempel på:

- *"Vi kanske skulle behöva mer utbildning? Det känns liksom att vi inte har riktigt klart för oss vad de olika rubrikerna eller rutorna innebär. Kanske utbildning från dom som själva har jobbat med BBIC så dom vet vad det innebär? Eller de som har gjort dom här manualerna.*
- *Hum, jag vet liksom inte riktigt.*
- *Jag kan känna att de som föreläste på de kurser som jag har gått var lite flummiga och oorganiserade och att vi själva ibland hade både större kunskaper och erfarenhet än de hade och då vet jag inte.*
- *Det var som om dom läste utifrån manualerna och en bok och det kan vi ju göra själva."*

Andra är mer positiva:

"Jag fick jättemycket hjälp i att jag fick gå utbildningen en gång till genom socialstyrelsen för den var jättemycket bättre än den utbildningen vi fick här första gången, måste jag säga. Ett varv till och sen blev det lättare med saker som jag funderat på och då funkade det helt plötsligt."

Några tar tiden till hjälp:

"Jag är inne på samma sak; jag har ju jobbat med det här i snart två år. Åhhhh alla de här dokumenten och sen blir man lite säkrare och tänker att man måste våga klicka bort en hel del av dom, jag måste inte fylla i allt det här."

Det flexibla förhållningssättet till utredningsförfarande gör att handläggare medvetet försöker vinkla utredningen i någon viss riktning:

"... jojo men så är det nog och den friheten finns ju ibland så skriver jag medvetet så att jag skall få igenom det jag vill få igenom för klienternas skull och det är någonting som kanske inte är så bra. Man tar det man behöver i en utredning och utelämnar kanske någonting annat."

Att avvika från det korrekta och sakliga utredningsförfarandet är inte något som verkar vara vanligt för handläggarna, men det förekommer, som både citatet ovan och det följande vittnar om:

"... då måste man utreda grundligt för att kunna säga till föräldrarna att det här fungerar bra och här måste ni få hjälp. Så blir det ju skevt om man bara samlar in eländet. Då blir det ju bara skrutt, och då måste man säga till föräldrarna att här går det inte att säga någonting positivt och det blir ju väldigt oetiskt tycker jag för ofta är det ju skrutt, då får man vinkla tycker jag."

Det förefaller inte otroligt att det är flera socialsekreterare som resonerar på följande sätt, helt enkelt för att kunna få gehör för familjernas behov:

"Det som är en nackdel är att domstolarna inte har lärt sig det här med BBIC och den uppdelning som finns vilket gör att man om man skall säkerställa för att domstolarna skall stå på barnets sida så får man inte skriva så positivt om familjerna och de känns ju inte riktigt bra, för om det står under trettisju rubriker hur illa det är så går det vi föreslår igenom men om de positiva sidorna fyller ut tretton rubriker så kan vi ju hälsa hem. Och då vet man ju vad man gör."

Analys

De intervjuade socialsekreterarna ger olika svar på vem de utreder för, det vill säga vem som kan betraktas som adressat till den insamlade information som BBIC-formulären ger. Det kan vara deras chefer, det kan vara politiker, det kan vara de familjer de utreder, det kan vara domstolarna. Det finns olika uppfattningar om det finns stora skillnader mellan att utreda mindre barn och ungdomar för att ta några exempel. Det är lite förvånande att ingen under de tio intervjuer som genomfördes entydigt sade att utredningarna gjordes för barnens skull. Barnens behov skall stå i centrum, men när grupperna använde klientbegreppet var det familjerna som avsågs i första hand. "Klientkontakt" blir lätt synonymt med "familjekontakt" eller "föräldrakontakt".

BBIC togs fram bl.a. för att stärka barnens position genom att öka barns delaktighet och inflytande under utredning och åtgärder, men det finns skäl att undra om detta har fått det genomslag i utredningarna som det var avsett vara. Vad intervjuerna också här visar är att de olika socialarbetarna har en rad möjliga uppfattningar om BBIC-konceptet. Det används på ett mycket individuellt och pragmatiskt sätt, där den enskilde socialsekreterarens egna tolkningar av centrala delar av BBIC verkar vara viktigare än mer enhetliga gemensamma tolkningar. Det verkar dessutom som om både chefer, samordnare och utbildare själva anser att BBIC är ett flexibelt instrument som också skall förbli flexibelt. Gladh & Palms (2011) antyder i sin studie att barnet har fått en starkare ställning efter införandet av BBIC, men de säger samtidigt att det fortfarande är föräldraperspektivet som väger tyngst i utredningshänseende.

Ett sätt att förstå socialsekreterarnas uppfattningar är att granska den sociala arena som socialarbetarna opererar på och där det inte självklart finns en konsensus kring vad som är

centralt och viktigt i det sociala barnavårdsarbetet. Familjerna har sina önskemål om hjälp i en utsatt livssituation. Kommunerna vill ha en ekonomisk styrning där kostnader skall hållas nere så mycket som möjligt och där förvaltningsledningar skall genomföra fattade beslut (Mossler i Jergeby 2008). Resultatet kan vara som Östberg (2010) visar att en av utredningsförfarandet viktigaste uppgifter är att ha en grindvaktsfunktion.

Socialarbetarna som gräsrotsbyråkrater (Lipsky 1980) skall både tillgodose klienternas önskemål och behov samt vara lojala mot den organisation de företräder. Positionen gör i sig att socialsekreterare kommer i kläm. Dessutom finns krav på socialsekreterarna att vara forskningsorienterade och kunskapsorienterade utan att forskningen kan ge tillräckligt tydliga anvisningar om vilka insatser som har önskvärda effekter. Dessutom har socialsekreterarna själva olika agendor för sitt agerande i rollen som gräsrotsbyråkrater. Det sammantagna resultatet av dessa faktorer kan göra att den enskilde socialsekreteraren måste använda BBIC på det sätt som omständigheter och strukturer gör det möjligt. Uppfattningen om att många handläggare och utredare inom den sociala barnavården använder BBIC på det sätt den enskilde handläggaren själv vill är utbredd. Många tvekar om de teorier som BBIC bygger på tolkas och används på ett likartat sätt i det vardagliga arbetet och ställer sig då frågan om BBIC fortfarande är BBIC om man kan använda konceptet på det sätt man själv finner för gott.

Nordlander (2006) påpekar att socialsekreterare har en pragmatisk inställning till olika utredningsinstrument. I empirin i föreliggande studie yttrar denna pragmatism sig på olika sätt, bl.a. genom det exempel som en handläggare tog avseende förhållandet till domstolarna. Om man som utredare vill att domstolen skall stå på barnets sida får utredaren inte skriva för positivt om barnets familj. Andra kan skriva förskönande om en familj bara för att inte såra familjen etc.

Edvardsson (2003) tar upp en lång rad olika möjliga felkällor och tankefel som kan förekomma i ett utredningsförfarande, bl.a. bristande källkritik och tendenserna till att vrida en utredning i den riktning handläggaren själv vill. Detta har inte direkt koppling till BBIC, det förekommer sannolikt också i andra utredningssammanhang, men det som kan ses som allvarligt är om BBIC ger intrycket av att vara ett objektiva och rättssäkert utredningssystem utan att vara det. Riktigt använt kan det vara ett bra utredningsinstrument, men det kräver samtidigt tid och utrymme för diskussioner om exempelvis det teoretiska innehållet, tid som kanske inte finns i tillräckligt stor utsträckning (Tham 2008, Östberg 2010).

Socialstyrelsens anvisningar om att BBIC-formulären skall vara ett hjälpmedel för dokumentation och analys i barnavårdsärenden och att det skall präglas av flexibilitet vad gäller form och innehåll kan uppfattas uppmuntra socialtjänsten och enskilde socialsekreterare att vinkla utredningarna i olika riktningar. Det är sannolikt inte Socialstyrelsens avsikt, men de anvisningar som ges kan tolkas på olika sätt. Detta är kanske ett stort systemfel med BBIC. Det finns också andra problem som skapar irritation och som försvårar användandet av BBIC, kanske inte systemfel, men väl stora tekniska svårigheter.

”Man blir alldeles galen på allt krångel”

Ett av studiens återkommande teman är tekniska problem och irritation över hur svårarbetade systemen är. När socialsekreterare/utredare beskriver de tekniska system som BBIC är byggt på finns det en stor samstämmighet hos dem om att det finns stora svårigheter. Det handlar om saker som att text försvinner och att man därför måste skriva om hela tiden. Tekniskt strul och icke-kompatibla program gör arbetet med BBIC-formulären svårare än det borde kunna vara.

Här är några röster:

”Det är väldigt mycket klickande fram och tillbaka och man får skriva samma text på flera ställen mellan olika dokument.”

”Allts... Den största svårigheten med systemet och som gör att det ja är det tekniska. Ibland blir jag galen. Det är inget annat dataprogram i hela världen funkar så dåligt som BBIC. Det är förvånande.”

”När man sitter och scrollar så hoppar det hit och dit på skärmen. Och det går ju ut över motivationen att använda programmet, det tar ju så fruktansvärt mycket tid. Och markören hoppar. Det är ju tusen problem.”

”Det vore bra om det fanns en sammankoppling mellan olika dokument så vissa delar automatiskt skulle kunna föras över mellan dokumenten.”

Det är dock inte alltid en samstämmighet i uttalanden. Följande lilla replikväxling är typisk för att beskriva olika uppfattningar kring de tekniska svårigheterna:

- ”– Nej, så är det inte. Det finns ju teknisk support!*
- Nej det är ”användarovänligt”!*
- Eller så kan man inte det här med datorer!*
- Njaa, jag är ju rätt duktig på dator.*
- Ja jag skulle ju kunna gå och lära mig mera, men det finns många svårigheter.”*

Flera pekar på hur onödiga de tekniska svårigheterna är och hur mycket motstånd mot BBIC som genereras av att rent tekniskt strul; här är en av alla röster som drömmer om förbättringar i själva systemet:

”Tänk om det kunde vara så att det hoppar från den gamla utredningen till den nya basutredningen till genomförandeplanen och till vårdplanen och vidare till den nya utredningen som kommer efter...”

Följande utlåtande belyser hur många tänker och tycker kring tidsåtgång och byråkrati:

”Det är ju så många rubriker man måste fylla i och det tar en sån fruktansvärd tid. Jag har aldrig haft så lite tid till klientkontakter som jag har idag, jag vet inte hur mycket tid jag egentligen har till att träffa varje klient.”

Rösterna är dock blandade; följande citatväxling visar kanske på komplexiteten:

”– Ja, men det skulle ju inte ta mindre tid med ett annat system eller?

– Nej kanske inte.

– Ja jag tror ju på den vidare forskningen och utvecklingen och vi har ju inte så mycket annat att hålla oss till eller? Jag tror ju på det här. Så här tänker jag: Det tar ju tid att komma in i BBIC-tänket och dessutom är det alldeles för omfattande. Vi kan ju behålla grundplåten och sen förenkla det hela?

– Men vi måste få enklare tekniska lösningar tycker jag om det skall vara hållbart.

– Vi får inte göra för olika för då går det ju inte att forska på det, eller liksom. För då går det ju inte att göra jämförelser. Om man kan tänka sig – vi kan ju inte bara köra på med all den information vi samlar in här är ditt liv liksom.”

Ibland kan en viss ilska dyka upp:

”Men det är ju värre saker, när man sitter och ska skriva så scrollar den jävla grejen ner hela tiden utan att man rör den och sen försvinner saker och sen får man skriva om. Och det att man inte ens har en stavningskontroll i utredningarna det är ju en skandal, jag menar man skriver fort, man skall kanske presentera något för rätten och sen är det vi skrivit fullt av stavfel. Det får oss att se ut som idioter och inte har jag tiden att leta igenom varje dokument för att kolla om jag skrivit fel!”

Samma tema dyker upp i andra versioner:

”Dom skall väl inte behöva betala dyr personal för att de ska sitta och kolla stavfel när det finns bra program som fixar det.”

Flera understryker vikten av att programmet är användarvänligt för att inte skapa onödigt motstånd mot BBIC i sig:

”... det här hänger ju ihop! Det motiverar oss ju inte att använda ett sånt system om det inte funkar optimalt rent tekniskt, det skapar ju bara motstånd även hos dem som är jättepositiva (till BBIC).”

Flera är inne på att det är resursslöseri att systemen är utformade på det sätt de är:

“... men att jag inte skall behöva klicka i och skriva in informationen igen och igen och igen, det är vad jag menar, den tiden skulle jag kunna använda på att diskutera och reflektera och det skulle vi alla kunna göra istället för att sitta där som en annan ... ja och fylla i och fylla i!”

“Ja i en annan kommun har de rättstavningsprogram inbyggt och det har vi ju inte här och det blir man ju så frustrerad av att det finns teknik men att vi inte använder den här!!”

”... man har samlat in en massa information som man skrivit ner och sen visar det sig att det inte riktigt stämmer och sen får man inte skriva om och det är missförstånd från min och vår sida och så blir det fruktansvärt rörigt i dokumenten för då är det inte bara ett ställe man får ändra på men på flera andra ställen också och det känns inte riktigt bra.”

För att sammanfatta de diskussioner som fördes i fokusgrupperna är följande citat typisk:

”Vi kan väl vara överens om att det är mycket med det tekniska!”

Analys

I den tidigare forskning som finns kring BBIC är de rent tekniska svårigheterna något som ständigt återkommer även om det ibland blir diskussioner om datorer och datorförmågor hos enskilda socialsekreterare. Rasmussons studie från 2004 pekar på samma svårigheter som föreliggande studie tar upp. Det är bekymmersamt att tekniska krångligheter påverkar motivationen i negativ riktning i förhållandet till användandet av BBIC. Cleaver et al. (2004) visar på samma fenomen från Storbritannien. Det är viktigt för arbetsmotivationen att få adekvat teknisk stöd och tid för reflektion och vidareutbildning. Whites (White et al. 2010) studie från Storbritannien visar på liknande resultat. Det finns knappt någon tidigare forskning som inte har tekniska problem som ett centralt inslag och det är ytterst förvånande att systemen inte utvecklats mot större användarvänlighet. I den kontext som den sociala barnvården befinner sig i (Östberg 2010, Tham 2008) är rent systemtekniska svårigheter en ytterligare börda att lägga till det mycket ansträngande arbete som den sociala barnvården är.

Handläggarna har också fokus på de onödiga kostnaderna och den tidsspillan det är att ägna tid åt exempelvis korrekturläsning eller ett ständigt upprepande av tidigare nedskrivna uppgifter. I en tid då socialtjänstens verksamheter i stor utsträckning är budgetstyrda är det obegripligt för många att det inte går att kapa kostnader med vad som till synes är relativt ringa kostnader som exempelvis ett rättstavningsprogram skulle kunna medföra.

Ytterligare ett problem skymtar fram. Ett av huvudsyftena med införande av BBIC var att underlätta för forskningen att kunna göra jämförelser på en nationell nivå genom att införa ett nationellt system för handläggning och dokumentation. Det verkar vara svårt att säga om BBIC ger ett bättre forsknings- och uppföljningsunderlag än tidigare. Delvis handlar det om att socialsekreterarna använder BBIC på ett mycket självständigt sätt vilket försvårar jämförelser, dels handlar det om att BBIC:s statistikfunktion inte fungerar som tänkt (Gladh och Palm 2011). Liknande slutsatser har dragits i internationella studier (Shaw et al. 2009).

BBIC, familjerna, handläggarna och relationerna

Användningen av BBIC kommer till sin spets när det gäller förhållandet till klienterna, hur använder man BBIC, vilka problem eller möjligheter skapar BBIC? Här finns en stor bredd i uppfattningar från handläggarnas sida. I vissa fall har BBIC inspirerat till egna arbetsätt:

- *”Alla fick en bild av utredningen alltså?*
- *Precis! Det blev så fruktansvärt tydligt med triangeln, föräldrarnas förmåga, barnens behov och sen pang upp på väggen med det!*
- *Ja vi fick ju nästan en kick du och jag (vänt till en kollega) när vi jobbade med förra utredningen. Vi jobbade med familjen och triangeln och bockade av rubrik efter rubrik och sen föll rubrikerna på plats. Vi skrev på blädderblock på väggen så familjen själva kunde se. Vi har ju själva utvecklat systemet! Va kul det var!”*

Ett tema som dyker upp i olika skepnader är med vilken inställning en handläggare går in i i en utredning. En är den relationella, där handläggarna betonar vikten av att ha ett bra förhållningssätt och en relation med familjen för att kunna få fram den information man vill ha, samtidigt som oron finns där för att det ändå inte skall vara trovärdigt:

”Man vill ju ha en relation till föräldrarna som jag sa tidigare och då blir det till att man skriver ner exakt det föräldrarna säger och ingenting annat. Det ser man ju av utredningarna att de säger en sak och verkligheten är någonting annat, alltså de säger att de inte dricker och sen luktar de alkohol när man träffar dom och det kan man ju inte riktigt säga då. Skriver man det då så förstör det relationen, men det kanske är fel att skapa en relation? Men om man inte har en relation så kan de ju säga vad som helst som inte är sant och då kan man inte skriva i utredningen att de ljuger för då blir det inte trovärdigt. Det är jättesvårt.”

”... det finns inte något utrymme för relationen, det borde finnas där för bra information som vi kan använda oss av för att hjälpa familjen, får vi genom relationen till familjen!”

Ungefär samma uppfattningar ryms inom följande replikbyte:

”– Det att man sitter med föräldrar och barn och man sitter där med sina frågor och frågor om formulären och rutorna ja då får man ju ingen bra kontakt direkt om man säger så.

– Jag tycker tvärt om. Frågorna sitter liksom där redan och jag kollar ju inte in dem på ett papper och jag kan ju gå och kolla när jag skall skriva om det jag ska skriva om det råkar sig att det var nåt som jag inte fick med, eller fråga det jag missade förra gången. Jag menar att jag hittar ju inte på!”

Andra handläggare vill ha ett utredningsförfarande där saklighet och objektivitet sätts i förgrunden. Här är två röster:

”Jag tycker att basutredningen ställer en rad frågor. Vi skall ställa oss till de här frågorna när vi går in i en familj. Inget annat. Vi måste kunna utgå från de här frågorna och vara så öppna som möjligt inför de svar vi får och inte bli förvånade inför vare sig det ena eller andra. Och inte ta ut saker i förhand bara för att vi tror att det är på ett visst sätt som att säga att det är en missbruksfamilj för då är vi ju tillbaka i det som vi ville bort ifrån innan BBIC!”

”Om vi svarar på de frågor som utredningen har genererat så är vi en bit på väg. Vad jag tror är att vi ofta redan tror att vi vet svaren! Och det vet vi inte. BBIC visar oss vilka frågor vi skall ställa. Sen samlar vi i lugn och ro in de svar vi får på frågorna. Sen sätter vi ihop informationen och då får vi en bild och den bilden skall vi tolka och förstå. Sakligt och objektivt skall vi redovisa sakförhållanden och ge fan i att hela tiden vilja tolka under vägs! Tycker jag.”

Något som besvarar handläggare är att familjerna/klienterna så sällan läser utredningarna:

”Fast kan man inte tänka att även om familjen inte skulle läsa utredningen så tänker jag att de har ju jobbat fram den tillsammans med oss och har haft åsikter som man kan dela och göra om och det blir något gemensamt. Och då kan jag tänka att även om familjen inte vill läsa den utredningen så har vi den där som ett gemensamt arbete och även om familjen blir fly förbannat på mig så tänker jag att den här utredningen med alla sina knöligheter ändå har fått mig att tänka till och reflektera under vägen och då blir det hela mera ja tydligt.”

Det relationella perspektivet betonas på andra sätt. Flera handläggare är inne på att det inte går att använda BBIC på samma sätt i alla familjer. Dels kan det vara jobbigt att läsa om sig själva, dels kanske inte familjerna ens kan läsa och dels kan det handla om att utredningarna är skrivna på ett fackspråk som är svårt att ta sig igenom därför att det framstår som helt obegripligt. Förutsättningarna att ta till sig och förstå är alltså mycket olika:

”Vissa familjer är ju det här jättebra för, vi kan prata om de olika områdena och säga så här och så här tänker vi nu och de kan följa med i det vi säger. Andra familjer är ju jättesplittrade och kan omöjligen följa med, de fattar inte att deras liv är indelade i olika rutor och rubriker och tänker på helt andra saker än utredningsfrågorna. Ja dom är inte där de har fokus på helt andra saker än frågorna och då behöver man kanske i stället följa familjen, men det stämmer ju inte med BBIC-mallen. Där kan man som utredare känna sig begränsat. Då känner man så där när man skall skriva utredningen att den familjen har kanske femton utredningar bakom sig och då känner man sig ganska platt, fast man kanske gjort ett jättebra jobb. Det är så viktigt att kommunicera hela tiden med familjen och visa dom hur saker ligger till och lotsa dom rätt. Vi kan ju inte tvinga dom till att läsa, men det borde vi kanske för det handlar ju om deras liv och våra förutsättningar för att kunna hjälpa och det kan ju hjälpa dom att förstå hur världen ser ut!”

Kontakterna med de olika familjerna är också av mycket olika karaktär, men framstår i viss mån också som en viktig del av ett informationsinhämtande utan att det är direkt kopplat till BBIC:

"... vissa klienter träffar man ju jätteofta, andra ser man knappt. Det finns så många sorts möten, det finns fixarmöten, det finns hålla-ihop-möten. Det är ju inte bara så att man liksom bara sitter där och utreder, men man pratar ju om så mycket annat också. Det är ju inte så att man får en större och större förståelse och en större och större bild, men det handlar om småsaker hela tiden om tider och sånt. Många klienter träffar man jättemycket och sen träder man tillbaka och tänker genom vad som hänt och sen är det inte mycket överhuvudtaget."

Även om handläggarna under intervjuerna påtalar att de arbetar efter ett barnperspektiv är det inte så ofta som de pratar direkt om barnen och relationen till dem. När de pratar om "klienterna" så är det oftast "familjerna" som avses. Dock har många enskilda respondenter ett mycket tydligt barnperspektiv och påpekar att utredningsmallarna blir mycket fyrkantiga i samtalen med barnen:

"Tidigare hade man ju tid att träffa barnen mera och då kunde vi säga så här att det här skulle vi kunna prata om vid mer än ett tillfälle och då kunde vi få fram mera, nu blir det ju lätt så att vi måste fylla i alla rutor och då, ja då tappar man ju lite av känslan man får när man pratar med barnen."

"... ta reda på saker och ting på ett annat sätt att kunna gunga eller gå ner i parken eller eh... det finns ju så många andra sätt att ta reda på saker på än genom att ställa frågor kring en massa rubriker."

Andra kan betona vikten av att hålla en strängt saklig ton:

*"– Det här med att bara tänka på relationer gör att jag tycker att det blir lite flummigt, liksom. Jag tycker att vi här har en ganska bra avvägning, men.. vi skall väl inte stå och röka och dricka rödvin med våra klienter?! Ja...
– Jasså så det är din bild av en socialarbetare??"*

Denna sakliga hållning delas inte av alla de intervjuade. Ett återkommande tema är att många handläggare upplever att de människor som blir föremål för barnavårdsutredningar "försvinner" mellan raderna i en utredning. Människors liv och ofta komplicerade livssituationer skall försöksvis beskrivas på ett enhetligt sätt och tenderar att bli schabloniserande.

"Vi tappar berättelserna när vi använder de olika rubrikerna. Familjen är upptagna av en viss sak och sen har vi bestämt att idag skall vi ta upp hälsa. Sen har vi inte riktigt tid och blir mer upptagna av familjens hälsa än av vad familjen egentligen vill prata om. Vi skriver för manualerna och gud vet vem och inte så mycket för familjerna."

Historierna blir upphackade, fragmentiserade och otydliga. Den information som finns mellan raderna blir osynliggjord:

”För min del kan jag känna mig lite hämmad av det hela. Manualerna gör att jag kanske inte fångar upp det, ja det är svårt att förklara, det som går på känsla. När jag intervjuar barn så finns det ofta någonting som ligger där och skaver – jag borde kanske följa upp det, men så håller jag mig till manualen och då försvinner det. Jag kanske inte ser vad jag borde se”.

”Jag tycker att när man skriver så går det ut över berättandet för att det man skriver blir så väldigt upphackat i rubriker och pappa tycker, mamma tycker, barnet tycker, de tycker vi tycker alla tycker. Vi kan ju sammanfatta och skriva ju på hälsa att alla tycker det är ok med hälsan. Fan sitta där och skriva han tycker o hon tycker o den tycker”.

Två handläggare är mycket tydliga i sin skeptiska hållning till själva utformningarna av formulären och tar utgångspunkt i sig själva:

”Om jag hade fått sett en utredning om mig själv där jag blev indelat i många olika rubriker då skulle jag kunna känna mig mycket förnedrat. Och då kan jag tänka att de vi jobbar med också kan känna sig kränkta.”

”... om ens eget liv var dissekerat liksom och det hade jag tyckt var mycket obehagligt. Det känns som om livet blivit mycket kallare och det är nästan oförsämd här är ditt liv liksom. Jag skulle inte vilja vara med om det, men jag utsätter ju andra.”

Följande replikväxling säger mycket om hur olika vinklingar man som handläggare kan ha. Det är också ett exempel på hur diskussionerna kunde låta i en fokusgrupp:

”– Människors liv är ju sammanhängande, men det finns ju inte något större sammanhängande sammanhang i BBIC tycker jag. Man har ett samtal med ett barn och tycker verkligen att det här måste jag skriva ner i sin helhet.. men så har man ingen plats att göra det, inget bra utrymme för det och sen när man splittrar det upp så tappar man ju lite...

– Mmm.

– Kanske hela känslan för hur det egentligen är ja, försvinner? Och om man försöker sätta ihop de olika delarna som man skrivit på olika ställen så känner man nästan inte igen historien.

– Det ju självklart så att det vore bra om man kunde ge barnets historia rakt av. Ja rättvist alltså. Det dom har sagt skall finnas som dom sa det och inte som vi skrivit och benat upp. Tycker jag. Det saknar jag att göra, det blir för fyrkantigt

– Ja det blir glidningar och tolkningar då och inte det som dom sa

– Nej men i och med att man har stödet från triangeln så tycker jag att behovsområdena i BBIC kan kopplas till barnen historier och då tycker jag inte att jag saknar själva den sammanhängande berättelsen. Jag tycker faktiskt inte att jag missar barnen så här.”

Det är tolkningarna av det insamlade materialet som är det svåra. Följande replikväxling indikerar att det är lätt att falla tillbaka i förenklade föreställningar om klienterna:

- *”Hur definierar du ett barnperspektiv? Eller anknytning? Eller familjesituationen eller barns bästa? Är det bäst att flyttas eller stanna kvar? Det säger triangeln inget om!*
- *Det är någonting vi måste lära oss?*
- *Vad handlar den här familjen om, är det en Asperger-familj eller är det en missbruksfamilj?*
- *Så kan man väl inte säga – vad är en Asperger-familj?*
- *Du förstår vad jag menar!”*

Några handläggare uttrycker en stor frustration över att det inte är möjligt att förutsäga vad olika insatser har för effekter. Det finns en medvetenhet om att forskningsläget för den sociala barnvården visar att de insatser som görs har liten effekt på en strukturell nivå:

”Vi har ju systemteori och anknytningsteori bakom oss men om det räcker till vet jag ju inte och jag kan inte säga att även om vi vet att det är bra teorier så säger det ju inget om hur resultatet blir på andra sidan. Och vad som sker med barnen och ja ungdomarna också på längre sikt? Så vitt jag vet så är ju resultatet av vad vi gör inte så värst vidare eller är det inte så forskningen säger?”

Analys

Alla deltagare i fokusgrupperna har som huvuduppgift att göra utredningar i barnvårdsärenden. Det är därför självfallet att fokus i intervjuerna från handläggarnas sida har lagts på informationsinhämtning. Denna informationsinhämtning görs för att genom en väl genomarbetad utredning kunna föreslå adekvata åtgärder för de berörda klienterna. För att kunna få en bättre förståelse för vad handläggarna syftar på kan Holland's (2004) två utredningsmodeller; scientific observation och reflective evaluation, vara till viss vägledning. Några handläggare påpekar vikten av den tekniska eller den rationella modellen där utredningen följer i förväg bestämda mönster och strukturer och där vikten av objektivitet och rättssäkerhet understryks. Andra vill samla in den nödvändiga informationen genom mer reflektiva metoder där friare samtal, möjligheter till att följa andra spår än det som finns i manualerna (speciellt i samtal med barn) skall stå i fokus, eller att det åtminstone skall finnas tillräckligt med tid och utrymme för att kunna göra detta om så behövs. Dessa två utgångspunkter står inte nödvändigtvis i konflikt med varandra, men av det empiriska materialet framgår att det ger upphov till olika sätt att använda BBIC på. Oavsett vilken inriktning man har till dessa två modeller verkar det som om att den enskilde handläggaren ofta har ett helt eget sätt att använda BBIC på; vad som åter skulle kunna kallas ett pragmatiskt arbetssätt. I Socialstyrelsens grundbok om BBIC (2006) är det tydligt uttryckt att BBIC är någonting mera än bara ett utredningsverktyg och att BBIC också är menat att vara ett stöd i en förändringsprocess i de familjer man arbetar med, till exempel i de fall där en insats har påbörjats utan att utredningen har färdigställts. Några socialarbetare använder sig av BBIC på ett mycket pragmatiskt sätt i en utredningsprocess med familjerna, som i citatet

ovan som berättar hur handläggarna använder blädderblock för att pedagogiskt visa hur utredningen förlöper vid ett möte med en familj.

De handläggare som föredrar den reflektiva modellen tenderar att vilja gå in i relationer till sina klienter för att därigenom få den information man anser sig behöva. Scientific observations (Holland 2004) innebär å andra sidan en tanke om att klienters livssituation, problematik och behov kan beskrivas på ett enhetligt sätt genom systematiseringar och standardiseringar. Detta är en förutsättning för att göra utvärderingar, sammanställa kunskaper och göra metaanalyser. Detta tillvägagångssätt innebär å sin sida att klienten objektifieras och görs till ett undersökningsmaterial i en klassisk naturvetenskaplig forskningstradition, där idealet är att skapa en skiljelinje mellan subjektet (undersökaren/forskaren) och objektet (den undersökte). Det är då lätt att hamna i stereotypa föreställningar som exempelvis att kategorisera klienter i termer av "missbruksfamilj" eller liknande. En del kan kanske förklaras med jargong socialsekreterare emellan men bakom jargongen ligger kanske också önskan om förenkling av de komplexa sammanhang en barnavårdsutredning innebär. BBIC-konceptet infördes för att komma bort från kategoriseringar och för att kunna ge klienterna en individuell prövning, men paradoxalt nog bidrar kanske objektifieringen till en utveckling i helt motsatt riktning.

I flera av intervjuerna finns det en uttryckt osäkerhet om vilka effekter de insatser man gör har för berörda klienter. Det finns en medvetenhet om att de resultat den sociala barnvården uppvisar är relativt nedslående. I vilken grad detta påverkar sättet att använda BBIC ger det empiriska materialet inget svar på. Det finns också flera som ställer frågetecken kring den ideologiska grund som BBIC-triangeln bygger på. Är vi verkligen säkra på att den ekologiska systemteorin och Bowlby's anknytningsteori är tillräckligt bra teorier att bygga på?

”Utredning, beslut och insats hänger ofta inte ihop!”

I en beställar-utförarmodell är den ideala proceduren att beställarna gör en utredning, analyserar och fattar beslut om lämpliga åtgärder. Utföraren skall utföra beslutade insatser (utföra lämpliga åtgärder) i enlighet med de specifika krav beställaren ger. Det är svårt att tillämpa idealmodellen inom socialtjänsten och i många fall skrivs utredningarna först efter att beslut redan har fattats. Detta möjliggörs eftersom BBIC är ett så flexibelt system. Det är samtidigt ett mycket pragmatiskt tillvägagångssätt och det är svårt att se att det kan utföras på något annat sätt:

”Att göra en barnvårdsutredning är inte det samma som att utreda och bevilja ett bygglov. Här kan vi inte vänta tills utredningen är klar. Ger man bygglov kan man ju inte säga att ja du kan börja bygga det och det innan det är klart. Det måste vi kunna göra när det gäller våra utredningar. Det är ju människor det handlar om.”

När det gäller utförarna har de flera val. De kan välja att strikt följa uppdragsbeskrivningen eller de kan välja att utforma insatserna efter de arbetssätt som de själva finner lämpliga. Några handläggare antyder att det är bättre med fristående verksamheter eller uppdragstagare än förvaltningens egna utförarenheter, därför att de förra är mer upptagna av att verkligen utföra beställningen i enlighet med givna specifikationer än de egna verksamheterna. Några utredare påpekar exempelvis att de själva har ett tydligt barnperspektiv medan utförarna har ett familjeperspektiv. Utförare läser inte själva utredningarna ibland av sekretesskäl och i andra fall helt enkelt för att de inte är intresserade av utredningarna utan har en egen agenda. Det finns inget empiriskt underlag för att hävda att det ”är” så, men det är en fråga som relativt ofta kom upp i studien och som tyder på att det finns ett komplicerat förhållande mellan utredare och utförare inom de olika kommunerna. Ibland verkar konfliktfyllt vara ett mer adekvat uttryck. Samtidigt finns det oklarheter kring själva förloppet i utredningsförfarandet, som ibland inte verkar följa någon linjär ordning mellan utredning och insats.

”Vi måste ju fatta snabba beslut och då bestämmer vi en insats och sen skall vi skriva utredning. Och då måste utredningen skrivas som om den blev skriven innan vi fattade beslutet. Och sen i mellantiden har massa saker hänt som gjort att beslutet inte längre gills, men vi måste ändå skriva utredningen. Jag vet inte om ni förstår hur jag menar...”

I kritiken mot barnvårdsutredningar har det också framförts att det ibland är beslutsalternativen som styr utredningen snarare än att det är bedömningarna som faktiskt avgör vilken insats som ska sättas in och det är många respondenter som är tydliga med att de inte styrs direkt av tillgången till möjliga insatser, men att det finns någon känsla att det ändå inte är någon större idé att försöka få igenom förslag till insatser som det ändå inte finns ekonomi för att kunna genomföra. Följande citat belyser problematiken:

”... inte så att någon säger till oss vad vi skall skriva, men det finns någon sorts själv censur kanske man kan säga. Man föreslår ju inget som man vet inte

kommer att kunna genomföras. Det är ju självfallet politiken och ekonomin som styr. Jag har svårt att se att det kan vara på nåt annat sätt..."

Det betyder att handläggare ibland formar om utredningarna för att passa in på de möjliga alternativ man har för insatser:

"... om man så att säga ska få ner en fyrkant i ett runt hål så måste man skava! Vi kan ju inte skriva att han är i behov av det och det och det här, men det har vi inte! Det blir ju jättekonstigt eller?"

Citatet nedan visar både på förhållandet mellan utredare och utförare och hur utredning och behandling glider in i varandra. Dessutom finns en skepsis till utförarna:

"Ett problem kan ju vara att behandlingsgruppen inte ens tittar på uppdragsbeskrivningarna men sitter där och säger att alla familjer är ett vitt blad och sen skall de stackars familjerna sitta där och berätta samma saker om och om igen. Det är ju inte så bra precis. Har man gjort det tillräckligt många gånger så börjar man ruttna på det och mindre och mindre och mindre av uppdraget utförs och sen stämmer ingenting alls. Men sen är det ju åt andra hållet. Jag har sett uppdrag och sen när behandlingen drar igång så dyker det upp andra saker, jaja men mamma knaprar tabletter och hon är hög tre gånger i veckan, alltså jaha, kanske man måste ändra om uppdraget just efter att vi har avslutat utredningen."

Ovanstående citat visar också hur det inte alltid går en rak linje mellan utredning, beslut och insats.

Skepsisen ges ibland en mer konkret skepnad:

"Vi är duktiga på att skriva och vi har gjort bra utredningar men de som skall göra jobbet utifrån vårdplan och genomförandeplan och allt inte vet vad de skall göra och hur de skall göra det och det är ett jätteproblem. Vi har ju ett klart och tydligt barnperspektiv och de har ju ett klart och tydligt familjeperspektiv och det är ju solklart att det här krockar något vansinnigt ibland! Usch jag blir arg när jag tänker på det. Det är ofta så att det är grupperna här som definierar problemet på egen hand och sen går vi i otakt, dom använder inte våra utredningar, de tittar inte ens på dom."

Ibland är frustrationsnivån hög:

"Det kan ju också vara att vi har gjort ett uppdrag till någon enhet och sen upptäcker vi under det att familjen börjat sin behandling att det dyker upp saker som är jätteviktiga och som vi inte har med i uppdraget och sen måste vi göra något extra i förhållande till det och skriva om och skriva om medan familjen är i behandling eller så kan det vara att behandlarna redan har upptäckt det men inte vill säga till oss det de fått i ett förtroende och när vi

lägger fram det vi vet i ett nytt uppdrag så säger dom att tack det vet de redan. Och då är man redo att ge upp det hela.”

Hos andra verkar samarbetet fungera bättre. Socialsekreterarna inom både utförar- och insatsenheter har relativt god kännedom om varandra och utredarna vet därför ungefär vad man skall skriva och hur man skall skriva i uppdragsbeskrivningarna för att få insatsenheterna att agera i enlighet med dessa:

”Våra egna verksamheter vill ju kanske inte veta så mycket om familjerna de vill liksom bilda sig sina egna uppfattningar och då tar dom ju reda på vad dom behöver veta. Dom har ju fått ett uppdrag av oss och där står det ju en del. Vi träffas ju också med dom och då berättar vi ju hur det har sett ut och sen kan vi diskutera tillsammans vad de vill veta, så det är inget större problem tycker jag”.

Andra är mycket tydliga och konkreta i sina uppfattningar:

”Ja men det är ju inget stort problem och det har inte med BBIC att göra, det är nog oberoende av det. Det gäller att vara tydliga och ställa krav i sina uppdragsbeskrivningar, det här vill vi att ni skall göra, det här vill vi att ni tittar på, det här är nödvändiga mål för att man skall kunna säga att omsorgen är tillräckligt bra. Prata, vara tydliga och ställa krav är viktigt. För det är ju viktigt att en familj inte skall behöva gå igenom oviktiga samtal som inte har med saken att göra och att vi inte försöker ta reda på saker som vi inte har med att göra. Och jag utgår från att våra verksamheter tar vårt uppdrag på allvar och försöker göra vad vi vill. Jag tänker inte att dom inte gör som vi vill dom skall göra. Vi är ju kollegor.”

Andra tar upp klientperspektivet utifrån att man som utredare ser behov som de vet inte kommer att kunna tillgodoses:

”Nej men klarspråk! Vi tar in massa information. Vi ser massor av behov och ser att man kan ju inte göra annat än att hänvisa till någon annan. Vi kan sitta där med dom och ha en sorts dialog om vad som behövs och sen vet man att det här är en massa grejer vi inte kan göra någonting åt.”

Andra socialsekreterare pekar på vikten av att använda utredningarna för att ge förvaltningarna ett underlag för verksamhetsplaneringen; det är utredningarna som kan klargöra både för förvaltningar och för politiker vilka behov som finns.

”Ja visst, egentligen borde vi bara tänka på vilka behov har den familjen och hur skall vi täcka dom behoven? Utan att tänka på vad vi har att tillgå. Men det går ju inte att se bort från vilka insatser som är möjliga?”

Det här kan ha betydelse för gången i utredningsarbetet:

”Men man kan ju tänka sig att det finns så få beslut och möjliga insatser det är möjligt att fatta att vi kan vänta med en utredning tills vi ser hur det fungerar och sen kan utredningen skrivas sedan, det är väl inte så konstigt?”

Flera utredare hävdar att BBIC snarare ger en möjlighet att dokumentera och visa på vilka behov som finns:

”Jag tycker att det är så att om jag som handläggare har en helt annan åsikt så då är det min möjlighet att visa vad som behövs. Och då kan BBIC vara jättebra. Men om någon annan läser och säger att nej det här räcker som det är, då får det stå för dom, men då har man ju... ja man får inte mörka hur det egentligen är. Vi måste ju skriva hur det är och så får någon annan säga då det som de tycker om det är de som skall fatta beslut.”

Följande citat andas stor tilltro till den egna yrkeskåren och möjligheterna att påverka:

”... det som är häftigast med utredningar överlag är att vi har möjligheter att påverka utifrån våra analyser, våra tankar och alltså vår profession. Det är ju häftigt att vi har vår profession som socionomer att kunna bedöma och föreslå beslut och de bedömningarna kan ingen ta ifrån oss.”

Och alla är inte lika negativa i sin syn på vad som är möjligt att uppnå:

”Ja, det tycker jag nog vi har (en stor frihet). Vi har en ganska stor möjlighet att hitta alternativa lösningar. Inom vår kommun tycker jag man är ganska frikostig med det, men det är klart – vi måste ju hålla oss inom de ramar som finns.”

”Jomen precis så hittar vi på egna saker då och då, men inte alltid men det är ju inte skrivet i sten att man inte kan gå utanför det som...”

Inte alla tycker att insatser som kan ha betydelse nödvändigtvis medför stora vårdkostnader eller alls behöver kosta så mycket:

”Det kan ju kanske vara ridlektioner för mor och dotter så att dom skall få en bättre relation, eller det kan vara resebidrag för att de skall kunna hälsa på mormor och..”

Vad som egentligen är möjligt att uppnå och hur svårt det sociala barnavårdsarbetet är kommer frekvent upp i diskussionerna:

”Men, men, problemet, ja det verkliga problemet är väl att ingen riktigt vet vad man skall göra med de här familjerna som återkommer år efter år och där det mesta man kan göra är att hålla dom under armarna på olika sätt. Så är det ju”.

”Många familjer har ju varit aktuella i såå många år i den här svängen och ungarna har redan pratat med så många personer såå många gånger. Dom vet ju redan vad dom skall säga. Vi vet ju redan hur det kommer att gå. För det mesta i alla fall. Nej det menar jag väl kanske inte riktigt, vi vet inte, men vi vet vilka förutsättningar vi har för att kunna ge det ena eller det andra och det är inte så värst mycket.”

Denna insikt gör också att det i grunden finns en förståelse för utförarna:

”Men det här är ju inga lätta familjer och vi har ju inga snabblösningar på någonting i den här världen, det är väl inte så att de (utförarna) slarvar eller är okunniga tycker jag. Det är ibland som om ingen förstår hur svårt det här egentligen är. Och det har ju inte med BBIC eller vem som har ansvaret för det ena eller andra att göra.”

”Men så negativa skall vi väl inte vara. Vi vet väl alla hur svåra många av de ärenden vi har är och att de skulle kunna utföra underverk är ju inte så särskild sannolikt, det är ju familjer vi ofta känt till över många många år eller som är kända från tidigare.”

Ibland finns det en frustration bland handläggarna över att det inte finns tillräckligt belagt vilka insatser som fungerar och vad som inte fungerar och att det finns oväntade inslag i det sociala arbetets vardag:

”Jag tänker att vi måste väl kunna tänka själv för vi vet ju inte alltid vad som fungerar och plötsligt fungerar en insats vi kanske inte trodde skulle fungera och sen är det andra som får mycket och där händer det aldrig någonting, vi vet ju inte och vi är ju alla människor med mycket olika tankar och behov och ja jag vet inte...”

Flera hävdar att det är enklare att skriva för externa utförarenheter, exempelvis behandlingshem. Externa enheter är mer intresserade än interna utförarenheter av att utföra de uppdrag som ges i enlighet med uppdragsbeskrivningarna för att kunna få eventuella nya uppdrag för kommunen, hävdar flera handläggare. Det förefaller i intervjuerna som att det i de flesta fall handlar om egna öppenvårdsinsatser, vilket följande citat belyser:

”Nu är det nästan bara öppenvårdsinsatser, tidigare kunna man erbjuda det och det och det, men nu är det ju begränsat och allt skall godkännas uppifrån. Jag kan ibland känna att ingen vill ta ansvar för någonting och att alla tror att BBIC skall lösa allting. Men det funkar ju inte så, BBIC är ju bara ett redskap och inget som kan spara pengar åt kommunen. Snarare tvärt om kan jag tycka, om vi verkligen använde det som vi skulle och som det var tänkt så skulle det ju visa vilka behov våra klienter hade och då skulle det bli dyrt.”

Inte alla är av samma uppfattning utan hävdar att det handlar om två olika saker:

”Vad vi kan göra har ju inte med BBIC att göra. Det är ju helt olika saker även om det ju hänger ihop med varandra. BBIC ger ju oss nåt att arbeta vidare på och det är väl bra att vi tar reda på vad våra familjer behöver för hjälp, men det är ju inte så att vi alltid kan ge vad familjerna vill ha eller ens med vad vi tycker de behöver, men det är ju inte BBIC:s fel i så fall.”

Andra handläggare hoppade in i diskussionen från ett något annorlunda håll:

”Men det påverkar ju vår bedömning från början, vi kan ju säga att vad vi kan göra inte bestäms av BBIC. Men vi påverkas ju, vi föreslår ju inte något vi vet inte kommer att kunna få igenom!”

”Det är ju inte riktigt helt sant, vi har ju egna verksamheter, vi kan ju placera i svåra fall och vi kan ju hitta på egna lösningar som kan göras på hemmaplan ju. Det gäller att motivera våra val av insats och ju bättre utredningarna är ju bättre vet vi ju hur vi skall utnyttja de resurser som vi har!”

De ovanstående replikerna återkom i flera andra skepnader och ordalag också i flertalet av de andra fokusgrupperna.

Från de intervjuade socialsekreterarna kommer det klagomål över att BBIC-utredningarna inte alltid är kompatibla med de dokumentationssystem som andra arbetar efter. Följande exempel kan vara belysande för hur dessa faktorer skapar svårigheter:

”Det är häpnadsväckande att de har upphandlat ett annat dokumentationssystem till vår öppenvård!! Fel på upphandlingen, det är ju uppåt i organisationen de inte förstår, det är ju hur fel som helst. Det är ju inte kompatibelt!”

Detta i sig är problemskapande:

”Alltså det (BBIC) utgår ju efter barnens behov och föräldrars förmåga och för att kunna följa upp och då kan de som skall utföra uppdraget och sitter med ett helt annat dokumentationssystem inte göra något åt uppdraget och jag förstår inte hur man tänkt, vi är ju en av de första kommunerna som fick licens och jag förstår inte varför man inte säger: nu kör vi hela vägen, jag förstår inte hur kommunen tänkt här eller om dom tänkt!”

Den sista kommentaren kan möjligen tolkas i den riktningen att handläggaren vill ha klara och tydliga budskap från förvaltningens sida. Att ha en struktur inom ett arbetsområde som innebär olika sätt att se på sambandet mellan utredning och insats blir störande för flera av de intervjuade socialsekreterarna. Åter andra har svårigheter att hinna med i ett högt uppdrivet arbetstempo:

”Jag hinner inte med i utredningarna under de pågående ärendena och sen sitter jag en månad efter och försöker komma på hur det var.”

Analys

Rasmusson (2009) påpekar att det inte nödvändigtvis finns ett linjärt sammanhang i ett utredningsskeende där både hypoteser, beslut och bedömningar går i varandra, vilket bekräftas av föreliggande studie. Detta delvis beroende på arbetets ofta akutstyrda karaktär (Tham 2008, Östberg 2011), men också beroende på den enskilde socialsekreterarens inställningar och mål med utredningen och vilka insatser det finns att tillgå. Det hela blir en "kumulativ process" (Rasmusson 2009, s 7) som inte alltid är lätt att följa. Bland handläggarna finns en medvetenhet om vilka möjliga insatser det finns att tillgå i olika situationer och att valmöjligheterna dessutom är relativt få. Ingen vill direkt säga att den relativa bristen på insatser för med sig att utredningarna direkt anpassas sig till befintliga resurser. Samtidigt är det ingen som hävdar att det *inte* påverkar hur man skriver utredningen. Under fokusintervjuerna framkom det att det finns många olika scenarier för hur en utredning kan utföras. I nedanstående översikt har försökts ge en bild av olika scenarier, som kan tjäna som en illustration till hur olika förutsättningar det finns för en barnavårdsutredning. Den vanliga gången i ett barnavårdsärende är att en utredning sätts igång antingen efter en anmälan från andra myndigheter, grannar eller släktingar eller att föräldrar eller barn själva ansöker om hjälp. Socialtjänsten gör då en förhandsbedömning innan vidare utredning påbörjas. Om förhandsbedömningen visar att vidare utredning är nödvändig skall denna skyndsamt inledas. Efter utredningens avslutande fattas beslut i ärendet och antingen avslutas ärendet eller så fattas beslut om insats i enlighet med vad utredningen kommit fram till. Principen är enkel, men i praktiken finns det flera olika möjliga tillvägagångssätt .

Ärendegången						Kommentar
Anmälan /ansökan	Förhandsbedömning och beslut om:	Ingen åtgärd				Frekvent förekommande
Anmälan /ansökan	Förhandsbedömning och beslut om:	Utredning	Beslut	Ingen insats	Ingen uppföljning	Vanligt förekommande
Anmälan /ansökan	Förhandsbedömning och beslut om:	Utredning	Beslut	Insats	Uppföljning Utvärdering	Idealmodell, mindre ofta förekommande
Anmälan /ansökan	Förhandsbedömning och beslut om:	Beslut	Insats	Utredning	Uppföljning Utvärdering	Vanligt förekommande
Pågående insats och ny anmälan/ansökan	Förhandsbedömning och beslut om:	Ny utredning	Nytt beslut	Ny insats (uppföljning av gammal insats ingår i nyöppnat utredning)	Uppföljning Utvärdering	Vanligt förekommande

Figur 2: Sammanhang mellan utredning, beslut och insats

I föregående översikt har de sannolikt mest frekventa resultaten av en anmälan/ansökan satts längst upp; en förhandsbedömning som mynnar ut i att ärendet läggs ner, eller att en utredning påbörjas. Detta är en utredning som ofta resulterar i att ärendet läggs ner utan vidare åtgärder eller insatser. Av Östbergs (2010) avhandling framgår att bara ungefär en femtedel av de anmälda fallen i de undersökta kommunerna resulterade i någon form av insats. En försiktig bedömning är därför att det mest förekommande beslutet är att ingen insats sker, även om det utan något empiriskt underlag är svårt att hävda att de undersökta kommunerna opererar med samma siffror som i Östbergs avhandling.

Vilka tillvägagångssätt som i övrigt är de vanligaste ger det empiriska materialet ingen kunskap om, men alla de ovanstående utredningskeendena har tagits upp under intervjuerna. Ibland fattas beslut om insats direkt efter en förhandsbedömning och utredningen görs i efterhand. Det kan även vara så att insatsen avslutats innan utredningen färdigställts. Ytterligare en variant är att det under en pågående insats kommer in en ny anmälan och att en ny utredning måste initieras. BBIC som utredningsinstrument borde kunna vara ett bra hjälpmedel för att få en helhetsbild av de olika utredningsförfaranden genom att vara den "röda tråden" som skapar en bättre systematik i utredningarna. Problemet är att den stora variationen i utredningsförfarandet i kombination med olika socialsekreterares pragmatiska inställning till BBIC gör att det är svårt att se om BBIC används på ett rättssäkert och enhetligt sätt även inom den egna organisationen. Flera handläggare var under fokusgruppsintervjuerna inne på att man som utredare ibland måste vinkla utredningarna i en viss riktning för att kunna uppnå det man vill för sina klienter. Detta genom att till exempel få dem att framstå som mer hjälpbehövande än vad de i själva verket är, bara för att få till en enkel insats, eller att man, för att få igenom ett omhändertagande, framställer familjerna i en extra dålig dager.

Det kan också slå åt ett något annat håll. En BBIC-utredning kan också användas som ett "grindväktaerverktyg" för att kunna hålla nere kostnaderna för den sociala barnavården som Östberg påpekar (Östberg 2010). Kommunernas önskemål om en kostnadseffektiv verksamhet kan vara drivande i riktning mot en mer restriktiv hållning när det gäller att bevilja insatser, även om det empiriska materialet inte kan ge svar på om det verkligen förhåller sig så. Det pragmatiska arbetssättet gör att utredningarna kan vinklas på olika sätt. Genom att formulera en utredning på ett visst sätt kan man påverka beslutet. Det är utifrån det empiriska materialet svårt att säga något om hur vanligt förekommande de övriga tillvägagångssätten är, materialet ger inga anvisningar om detta annat än att alla är förekommande.

De verksamheter som skall utföra besluten är inte nödvändigtvis intresserade av utredningarna i sig, de vill hellre göra egna utredningar utifrån de uppdrag de fått. Där finns alltså en koppling mellan utredning, beslut och insats. Utförarna måste utgå från det uppdrag de får, men de kan också göra egna utredningar, de kan omtolka uppdraget, de kan felaktigt omdefiniera uppdraget, de kan hävda att uppdraget är omöjligt eller att uppdragsbeskrivningen måste förändras, redigeras eller omarbetas. Studien har enbart tagit upp utredarnas perspektiv på sammanhanget mellan utredning och insats. Det förefaller utan tvekan vara så att samarbetet mellan de olika enheterna inom varje kommun inte fungerar smärtfritt, det finns tydliga skillnader både i uppfattningarna om vilka insatser som

behövs i ett ärende och hur socialsekreterarna inom de olika enheterna ser på BBIC som ett instrument i det sociala arbetet.

En BBIC-utredning, som är korrekt och noggrant utförd, kan säkerställa att familjer inte i onödan utsätts för genomgripande och ofta kränkande ingrepp. Det är en rättsäkerhetsaspekt som är viktig och som BBIC:s grunddokument lägger stor vikt vid. Samtidigt påpekar socialsekreterarna att socialtjänsten samlar in mer information om en familj än vad som kan anses nödvändig för att fatta beslut i ett ärende, vilket i sig kan uppfattas som kränkande. Denna dubbelhet är kanske oundviklig och handlar kanske inte om BBIC i sig, men det olika användandet gör kanske att rättssäkerheten sätts på spel. Det är av avgörande betydelse för den sociala barnvården att rättssäkerheten hålls mycket högt, men tidsbrist och en stor ärendemängd (Tham 2008) gör att det finns skäl att misstänka att den ibland kommer i gungning.

Mängden av olika parametrar en utredare måste ta hänsyn till, beakta och ta ställning till är så stor att de svårligen låter sig inplaceras i en enhetlig mall. Det är komplicerat att sätta ihop de olika parametrarna och de olika informationsdelarna och få fram en helhetlig bild, något som Munro (1998) tidigare påpekat. Detta i sig har kanske mer med den allmänna arbetssituationen (Tham 2008) att göra än med BBIC som utredningsinstrument. En poäng är dock att en BBIC-utredning kan ge sken av att vara ett relativt objektiva bedömningsinstrument, medan det i själva verket kan vara så att utredningarna inte är mer rättssäkra och objektiva än tidigare utredningsförfaranden. Det som kanske har blivit bättre är systematiken och att barnperspektivet fått en mer framskjuten plats.

”Förtjänster och brister med BBIC”

Studiens huvudfrågeställning var vilka för- och nackdelar, respektive förtjänster och brister handläggarna uppfattade att BBIC hade och också här finns det en uppsjö av olika uppfattningar och vinklingar. Under fokusgrupperna var det mer regel än undantag att en positiv aspekt av BBIC åtföljdes av en diskussion om brister på samma aspekt. Rättssäkerhetsaspekten diskuterades till exempel på följande sätt:

”Det är ju jättebra att vi har fått ett sätt att skapa mer likhet på. Antingen det är i Stockholm eller Kiruna så är det samma sättet överallt. Samma frågor här som där kan man säga och om man gör det hela så som det är tänkt så blir det också rättssäkert.”

”... det finns ju ändå en gemensam grund att stå på trots allt och då blir det väl bättre rättssäkerhet för alla även om inget system kan bli fullständigt rättvist!”
”Det blir ett bättre utredningsförfarande med BBIC för nu har vi en gemensam utgångspunkt, vi har ett tänk som vi delar. Det känns mycket mera samordnat. Jag tror att vi gör ett bättre jobb med BBIC.”

Inte alla var säkra på att man gör på samma sätt:

”Man hör ju att det är tveksamheter bland handläggare och en av mina klienter berättade för mig att vid en annan kommun hade de frågat det och det och det, men det hade inte jag frågat om och varför inte det då. Det var lite svårt att svara på det måste jag säga.”

”Vi har ju de här utredningarna gemensamt, men jag vet inte riktigt säkert om mina kollegor gör som jag alltid, det kanske skiljer sig åt mera än vi tror. Det borde kanske inte vara så men, jag vet ju inte om det är så eller om jag har fel, men det kan ju vara lite negativt om det är så. Rättssäkerheten kanske inte blir den samma då om vi inte gör lika och det gör vi nog inte tror jag.”

Klarheten och tydligheten påpekas så här:

”Det kunde väl vara förut att vi hade ordning och reda, men aldrig på det här sättet. Det är en trygghet tycker jag.”

Alla är dock inte överens om tydligheten. Här återkommer vi till vad som tidigare tagits upp (se föregående tema) som ett problem, att utredningarna anpassas dels till den enskilde socialsekreterarens uppfattningar, dels till klienternas behov och önskemål och dels till förvaltningens krav:

”– Vi tar ofta bort de positiva sidorna – det sköter liksom sig själv. Och för att få igenom en insats måste man kanske överdriva problemet för att få igenom det man vill.

– Mmm men så är det väl ändå inte?

– Jo ibland gör jag faktisk så...

– Men å andra sidan är det ju också ett problem att vi inte skriver något när det inte är problem, då blir ju utredningen sned för då missar vi ofta de positiva sidorna och utredningarna ser väldigt negativa ut.”

Så långt om rättssäkerheten i systemet. Också de personliga vinsterna för den enskilde socialsekreteraren understryks:

”Jag tycker det att jag har fått BBIC har höjt min professionalism.”

Och inte minst finns en uppfattning om att barnperspektivet har lyfts:

”Alltså, jag tror att diskussionerna kring BBIC har lyft barnen, dom var ju ibland helt frånvarande i utredningarna alltså tidigare.”

”Det säkerställer arbetet. Det är tydligare vad vi skall göra, men vi gör ju inte riktigt vad vi skulle göra.”

Inte alla tycker dock utvecklingen varit till det bättre. I några av fokusgrupperna fanns socialsekreterare/handläggare som också arbetat med andra utredningsmallar och system än BBIC. Flera säger att utredningarna inte var så dåliga förr som man har hävdad, men att det tidigare fanns en större balans mellan den tid man använde för rena klientkontakter och utredningsarbetet:

”Ja det gjorde jag och det var ju ungefär samma saker vi utredde, fast det inte var lika systematiskt som nu, men lite samma rubriker var det. Allt var väl inte lika bra kanske, men... Man följde andra mallar, som lagstiftningen till exempel. Det var mycket mera tid för varje klient man utredde och det blev ett annat förhållande till klienterna tycker jag.”

En handläggare är ännu tydligare:

”Det är ju som om man inte hade någon som helst aning om hur man gjorde (barnavårdsutredningar) innan BBIC, men det är ju inte sant. Åtminstone på min gamla arbetsplats var det mycket bra utredningar, men då hade vi också en chef som höll hårt i det.”

En deltagare påpekar de stora förväntningar som andra ställer på BBIC:

”Jag har ju inte jobbat med nåt annat instrument. Jag tycker ju det är vettigt med tankarna kring utredning, jaa det är ju bra. Men samtidigt finns det en tidsbrist med BBIC, tänker jag och det är ett stort dilemma inom socialtjänsten. Alla räknar med att vi skall kunna förse alla med information. Och sen skall vi komma med ja, utredningsmetoder och behandlingsmetoder också som skall gagna klienterna och kommunen och alla vi som jobbar här. Jag undrar om de verkligen vet hur det är?”

Och sedan finns de negativa sidorna:

”Det tar fruktansvärd mycket tid, tid som vi skulle ha kunnat göra annat på.”

I slutet av en fokusgrupp ställde intervjuaren frågan om handläggarna idag skulle klara arbetet utan BBIC? Följande replikskifte kanske visar på hur väl BBIC har implementerats:

- ”- Jag hade klarat det om jag hade rubrikerna.*
- Men då vore det ju BBIC i alla fall!*
- Det sitter i och det går inte komma undan och det är bra.*
- Nej jag kan inte tänka så.*
- Nej det är inte möjligt för mig utan.*
- Nej jag kan inte tänka så därför att BBIC för mig är ett tänk utöver en massa blanketter och det tänket klarar jag mig nog inte utan.*
- BBIC är tänket!*
- Ja, jag tror faktisk det.”*

Analys

Bilderna och rösterna av BBIC är mångfacetterade och på ett sätt svåra att sammanfatta just för att de är så olika till sina karaktärer. Det är dessutom svårt att beskriva fördelarna utan att samtidigt ta upp de brister som finns med BBIC. Det går dock att urskilja vissa teman som är återkommande när det gäller de positiva omdömena:

- klarhet och tydlighet, det blir lättare att kunna fatta välgrundade beslut i ett ärende
- utredaren undviker att missa viktiga delar av en utredning
- BBIC hjälper utredaren att behålla ett fokus på barnen – ett tydligt barnperspektiv
- uppföljning och utvärdering av insatser blir enklare
- dokumentationen kan förstås och följas upp av andra
- fördelarna uppväger nackdelarna
- flexibelt system
- rättssäkert för klienterna.

Nackdelarna och bristerna kan sammanfattas på följande (relativt) översiktliga sätt:

- systemet är tekniskt sätt mycket krångligt och uppmuntrar inte till en systematisk användning
- alldeles för omfattande utredningar. Merparten av de upplysningar som finns i en BBIC-utredning används aldrig
- detaljstyrningen innebär att man i sin strävan att täcka in alla områden, missar viktig information som skulle ha kommit fram vid samtal som är mindre styrda. Exempelvis är barnintervjuer svåra att göra utifrån en mall, då barnet, för att vilja prata, måste kunna få en tillit till utredaren för att svara sanningsenligt
- det komplicerade utredningsförfarandet tar för mycket tid
- de möjliga insatserna är så fåtaliga (annat än i mycket svåra fall) att sammanhanget mellan utredning och insats inte är tydligt.

Sammanfattningen här ovan stämmer väl överens med den forskning som utförts av lokala FoU-enheter inom flera svenska kommuner. Det är samma teman som lyfts fram, det är samma svårigheter och diskussioner. Det finns, trots alla invändningar, en relativt positiv inställning till BBIC som ett praktiskt arbetsverktyg inom den sociala barnvården. Det finns olika synpunkter på vissa delar av BBIC, det finns ideologiska diskussioner som har ett kritiskt granskande anslag och det finns visst motstånd. Rasmusson (2004) anger tre olika grunduppfattningar hos socialsekreterare i sin utredning. En urskiljbar grupp var de "positiva" som hade upptäckt fördelarna. Det fanns också de "tveksamma" som trots positiva erfarenheter ändå inte fortsatte att använda BBIC och slutligen de "osäkra" som inte alls var positiva till att fortsätta använda utredningsformulären. I de intervjuer som genomförts i denna studie kan dock skönjas en viss förändring från vad Rasmusson kom fram till. Det går också ur denna studie att urskilja tre grupper. Den första gruppen var de "positiva" som liksom hos Rasmusson var odelat positiva till BBIC.

I den andra gruppen, som i likhet med Rasmusson också kan kallas "tveksamma", har attityderna ändrats, fast de var tveksamma så tyckte de att fördelarna vägde över bristerna och att de i grunden också fortsättningsvis ville använda BBIC i det dagliga arbetet.

Även den tredje gruppen som skulle kunna betraktas som "negativa", kunde tänka sig att fortsätta BBIC, antingen för att de ser utvecklingsmöjligheter i koncepten eller för att det helt enkelt inte finns några alternativa utredningsverktyg som är "bättre". Detta skulle kunna tolkas som om implementeringsarbetet har rönt framgång sedan 2004, förutsatt att Rasmussons resultat från den gången är generaliserbara. Det kan också vara att den generation av socialarbetare som i dag arbetar inom den sociala barnvården inte har arbetat med något annat utredningsinstrument än BBIC och av den grund har svårt att tänka sig något annat sätt att arbeta. 2004 hade en större andel arbetat med andra utredningsmodeller och kunde därigenom på ett helt annat sätt göra jämförelser med tidigare utredningsförfaranden.

När det gäller rättssäkerhetsaspekten visar empirin att det finns olika uppfattningar om tillförlitligheten i denna. Att olika socialsekreterare har olika tolkningar av BBIC som instrument innebär också att utfallet av olika utredningar skiljer sig åt mellan olika socialsekreterare. Utfallet av en utredning beror också på vilka insatser som är möjliga att bevilja eller tillgå, något som i sin tur är beroende av andra faktorer som förvaltningarnas ekonomi, om kommunen har egna insatsenheter eller om tjänster köps utifrån. Paradoxalt är det kanske begränsningen av olika åtgärder/insatser som gör att det finns en viss rättssäkerhet eller rättvisa för klienterna. En familj får i stort sätt samma insatser som andra familjer och beslutsunderlagen ser därför ut att vara ganska lika. Gladh & Palm (2011) har ett resonemang kring frågan om BBIC är ett stöd i uppföljningen av insatser i barnvårdsärenden där man ser att brister i en pågående insats upptäcks på ett bättre sätt med BBIC än vid tidigare utredningar. De ställer frågan om *"är det här resultatet av en högre träffsäkerhet gällande val av insats som en följd av BBIC – eller handlar det om inskränkningar i stödstrukturer utöver socialtjänsten?"* (ibid. s 49)

Det avslutande replikbytet under detta avslutande tema verkar vara ganska representativt för den rådande uppfattningen av BBIC.

Sammanfattning och slutdiskussion

Ett av studiens övergripande syften var att ta reda på socialarbetarnas uppfattningar av bristerna och förtjänsterna med BBIC och det visade sig att rösterna om BBIC var många, samstämmiga och ibland motstridande. Under studiens gång har uppfattningen av att alla de intervjuade har var sin version, syn eller förståelse av BBIC ständigt förstärkts. Vad BBIC är till för, vilka syften som ligger bakom och hur man skall förhålla sig till konceptet är föremål för många tolkningar. Studiens tematiseringar visar vilka huvudteman som ständigt diskuteras bland handläggarna. Det blir tydligt att det inte går att tala om BBIC:s förtjänster utan att samtidigt ta upp bristerna och att handläggarna i stor utsträckning har dubbla känslor, tankar och uppfattningar.

Handläggarnas svar och diskussioner stämmer väl överens med tidigare forskning inom området, exempelvis Rasmussons studie från 2004. Barnperspektivet är i fokus och både struktur och systematik har blivit tydligare i barnavårdsutredningarna. Det finns en enighet de intervjuade handläggarna emellan om att BBIC ger klarhet och tydlighet i arbetet och att det blir lättare att kunna fatta välgrundade beslut i ett ärende. Samtidigt är informationen som samlats in så omfattande att det blir svårt att sovra mellan relevant och irrelevant information. Munros (1998) uppfattning att det har blivit svårare att foga ihop den insamlade informationen till en helhet och sedan kunna göra adekvata tolkningar är något som många handläggare håller med om; den stora informationsmängden är problematisk. Detaljstyrningen innebär att man i sin strävan att täcka in alla områden, missar viktig information som skulle ha kommit fram vid samtal som är mindre styrda.

Flexibiliteten i systemet öppnar upp för att använda BBIC som ett av flera instrument eller verktyg som kan användas lite som man själv vill. De intervjuade handläggarna är i stort sett överens om att BBIC bidrar till att handläggare och utredare i större utsträckning än tidigare undviker att missa viktiga delar av en utredning genom att BBIC finns som en ständig påminnelse om att man inte får missa viktiga livsområden. BBIC-triangeln och vad som kan kallas "BBIC-tänkandet" har blivit en integrerad del av utredningsarbetet. Samtidigt påpekar många handläggare att om utredningarna är för fixerade på BBIC så riskerar handläggarna att missa saker som inte täcks in av frågerutorna (exempelvis mer fria samtal med barnen i barnintervjuer).

Barnperspektivet är och skall vara framträdande i alla utredningar och det finns också en samstämmighet om att BBIC hjälper utredaren att behålla ett fokus på barnen. Samtidigt finns det en tanke om att även om barnperspektivet finns i fokus, så ger den teoretiska grunden lite motstridiga budskap; det finns en uppfattning om att det ekologiska systemtänkandet har en fokus på familjen; det som är bäst för barnet är att familjen mår bra och för att familjen skall må bra måste föräldrarna må bra. Då glider barnperspektivet lite undan. Palm & Gladh (2011) kan inte utifrån sin studie uttala sig om BBIC som arbetsinstrument medför att det verkligen blir bättre för de barn som samhället åtagit sig särskilt ansvar att sörja för. I föreliggande studie gäller kanske samma sak i en lite annan tappning; barnperspektivet finns i utredningarna, men det finns samtidigt en uppfattning om att insatsenheterna i större utsträckning än utredningsenheterna arbetar utifrån ett föräldraperspektiv. Det är enbart de utredande socialsekreterarna som har intervjuats och

det vore intressant att göra en uppföljande studie där utförarna fick ge sin syn på både samarbetet med utförarenheterna men också hur de ställer sig till BBIC.

En viktig invändning mot BBIC handlar om att de tekniska systemen inte verkar ha förbättrats på något avgörande sätt sedan BBIC infördes; handläggarna tycker fortfarande att det är ett mycket krångligt system och att det är märkligt att inte datasystemen har utvecklats mera under de år som har gått. Det i sig uppmuntrar inte till en systematisk användning vilket är en allvarlig invändning; om systemet rent tekniskt varit enklare skulle det också kunna frigöra tid som skulle kunna användas på ett mer effektivt sätt än det som nu är fallet.

Tidsbrist är ett återkommande tema som inte enbart handlar om tekniska svårigheter. BBIC-utredningar tar mycket tid att utföra och det är svårt att få den tid till förfogande som skulle behövas då barnvårdsarbetet ofta är akutstyrd och präglad av snabba insatser. Många, men långt från alla, pekar dessutom på att det blir alldeles för omfattande utredningar. Merparten av de upplysningar som finns i en BBIC-utredning används aldrig och betraktas som onödiga. För att kompensera för detta väljer många handläggare att sova i materialet genom att välja bort blanketter eller olika frågeruter. De som inte håller med om detta har ett resonemang som går ut på att det i början av en utredning är omöjligt att veta vad som kan bli relevant längre fram. Detta innebär med nödvändighet att en hel del information i slutändan kommer att bli överflödigt; den har dock tjänat sitt syfte genom att hjälpa till med att ge underlag till relevanta frågeställningar. Upplysningarna är inte irrelevanta även om de längre fram i en utredning inte har direkt med besluten i ett ärende att göra. Skulle en handläggare använda alla BBIC-manualer fullt ut på ett och samma ärende skulle den samlade mängden frågor närma sig 1000 och det är för det första oerhört svårt att sammanfatta den informationsmängd som skulle renderas från dessa frågor och det skulle dessutom ta oerhört mycket tid att dokumentera detta. Nu är kanske detta en rent hypotetisk fråga. Även om det veterligen inte finns några studier kring hur omfattande utredningarna är så är en kvalificerad gissning att utredningarna inte är mer omfattande än kanske 10-15 sidor. När det gäller familjer med fler än ett barn, skall det göras individuella utredningar för varje barn, vilket gör att den samlade dokumentationen i ett familjeärende trots Socialstyrelsens rekommendationer om att kunna sova i materialet lätt växer till stora proportioner. Om man som flera socialsekreterare i studien antyder vill gå så grundligt till väga som möjligt och besvara så många frågor som möjligt skulle detta skapa stora problem. White et al. (2010) påpekar vilka svårigheter detta leder till i studien av ICS i England och i Wales.

Socialstyrelsen varnar för att man överarbetar utredningarna och påpekar att BBIC bör vara ett flexibelt utredningsinstrument, vilket också har fått stort gehör hos många handläggare. Det är flexibelt för att kunna anpassas till det enskilda ärendet och de berörda familjernas behov, men samtidigt kan det bli för flexibelt i händerna på en handläggare, så flexibelt att det i sig skulle kunna äventyra den rättsäkerhet som BBIC annars skulle säkerställa. Att socialsekreterare använder BBIC på ett så individuellt sätt som studien antyder innebär att det också blir svårt att genomföra jämförande studier eller uppföljningar på gruppnivå (Shaw et al. 2009).

Även andra svårigheter med BBIC blir synliga under intervjuerna. BBIC bygger på att det insamlade informationsmaterialet måste bedömas utifrån en bred teoretisk kunskapsbas innehållande begrepp som *"barnets bästa"*, *"risk, säkerhet, skydd och behov"*, *"barns utveckling"*, *"motivation"* eller *"förändringsförmåga"* (Socialstyrelsen 2006) – begrepp som inte alltid innebär ett konsensustänkande kring innebörden i de samma, vare sig inom socialarbetarkåren eller inom forskning, även om anvisningarna från Socialstyrelsen är omfattande.

Det finns ytterligare begrepp som inte har någon självklar definition. Vad är exempelvis skillnaden mellan *"utredning"* och *"analys"*? Vad är ett *"beslut"*? Vad är en *"bedömning"*? Det finns en lång rad möjliga tolkningar som gör att enhetliga analyser utifrån ett utredningsmaterial kan variera avsevärt. Den stora mängden olika parametrar som skall fogas ihop till en enhetlig och rättssäker förståelse för en familjs problem och deras barns utsatta position gör att det sociala barnavårdsarbetet är mycket svårt. Wiklunds (2006) beskrivning av området som minerat mark är träffande. Bakom finns en rädsla för att göra fel i utredningarna med risk för att behöva schavottera i pressen, även om det inte togs upp i någon större utsträckning i intervjuerna. Alla genomförda intervjuer skedde i tidsmässig närhet till två av de barnavårdsärenden som upptog både massmedias och allmänhetens uppmärksamhet; händelserna 2010 i Marks kommun och 2011 i Sigtuna kommun och har sannolikt haft en viss betydelse i sammanhanget.¹

Ett viktigt syfte med BBIC var att konceptet också skulle avslöja de behov som fanns för att kunna skapa nya former för insatser och genom forskning kunna ge politiker underlag för beslut om ökade resurser. Om inte denna kunskap kan generera konkreta resultat i form av anpassade och differentierade insatser finns det en fara för att de grundligt genomförda BBIC-utredningarna enbart blir ett insamlande av onödig kunskap. Detta för att det inte finns möjligheter att kunna tillgodose de individuella behov som varje barn eller familj har. Ur ett klientperspektiv kan detta ses som ett övergrepp mot de barn som utreds och deras familjer. Om det inte är möjligt att tillgodose olika behov på ett adekvat sätt finns det orsak att fråga till vad all den insamlade informationen har för syfte.

Det finns också en risk att förhoppningarna om ett mer strukturerat arbetssätt skulle generera flera resurser eller mindre ärendebelastning kommer på skam. Detta är självklart inte orsakat av BBIC, men det kan innebära att den sociala barnavårdens socialsekreterare på sikt tappar tron på konceptet just för att utredningarna tar för stor del av de relativt sätt knappa resurserna på bekostnad av insatserna.

BBIC baseras, genom sin uppdelning i formulärens olika livsområden, på ett kategoriserande tänkande där det gäller att genom grundliga utredningar placera in klienter i förväg bestämda kategorier och där ge dessa en standardiserad behandling, baserat på vetenskapliga metoder. En handläggare definierar vid ett tillfälle en familj som *"en typisk Asperger-familj"*. Bortsett från det orimliga i begreppet innebär det en kategorisering som sannolikt kommer att medföra en standardiserad handläggning då de möjliga insatserna

¹ I Marks kommun ledde en falsk anklagelse om barnmisshandel till att ett föräldrapars barn omhändertogs felaktigt. I Sigtuna blev två små barn dödade av sin mor i en familjetragedi.

begränsas till ett litet antal möjliga varianter i form av redan genomförda upphandlingar eller insatser via insatsenheterna inom kommunerna.

Att BBIC främjar rättssäkerheten i barnavårdsutredningar har framhållits som en central aspekt. Det Holland (1994) kallar "scientific observations" skapar en bild av BBIC som ett objektiva utredningsinstrument som garanterar en rättvis behandling. Samtidigt är det uppenbart utifrån intervjuerna att socialsekreterarna har ett pragmatiskt synsätt och att en utredning kan utformas på olika sätt: Utredningarna kan anpassas till det utbud av insatser som kommunerna förfogar över så att behov tillsynes matchas till insatserna. Det är också möjligt att, som Östberg (2010), visar att utredningarna används i ett "grindvaktsyfte". Å ena sidan är det en fördel att familjer inte i onödan blir föremål för ingripanden från socialtjänstens sida, å andra sidan kan familjer och barn som har stora behov bli avvisade från behövliga hjälpinsatser till följd av att kommunerna skall spara pengar.

Det som är problematiskt är om "anpassade" utredningar framstår som objektiva och att BBIC används för att rättfärdiga enskilde socialsekreterares personliga uppfattningar, de kommunala förvaltningarnas sparbetning eller andra möjliga intresser. Då borde kanske inte BBIC vara ett flexibelt arbetsinstrument, ett så flexibelt instrument att det kan böjas i alla möjliga riktningar, utan behöver kanske omformas till en mer sammanhållen manual som skall användas på en nationell nivå. Många av intervjupersonerna har önskemål i den riktningen. Samtidigt är det problematiskt att detta skulle innebära att den insamlade informationen om det enskilda barnet och den enskilde familjen skulle bli enormt omfattande vilket bl.a. White et al. (2010) varnar för och skulle göra att det administrativa förfarandet och inte barnen skulle komma i centrum. Och detta skulle i sin tur innebära att utredningarna a priori inte skrivs för att hjälpa barnet eller familjerna, men att de har helt andra syften. Utan att det här skall spekuleras för långt om möjliga andra syften är det svårt att helt bortse från det ekonomiska intresse som finns för att hålla tillbaka på kostnaderna för den sociala barnvården.

Har studien fått svar på sitt syfte och sina frågeställningar? Ja i den betydelsen att den visar upp en stor bredd av uppfattningar om BBIC där brister och förtjänster har belysts och sammanhanget mellan utredning, beslut och insatser har granskats. Att studien gjordes ur ett socialsekreterarperspektiv har riktat ett ljus mot de praktiker som dagligen arbetar inom den sociala barnvården och som är de som skall använda BBIC-konceptet i praktiken. Det är tillämpningen av teorier och tillvägagångssätt som visar hur bra respektive dysfunktionella olika metoder, insatser eller åtgärder är. Det är därför viktigt att enskilde socialsekreterarna kommer till tals med sina positiva erfarenheter såväl som kritiska invändningar och synpunkter. Val av undersökningsmetod verkar i det ljuset som ett rätt metodval. Många socialsekreterare har här kunnat lämna sina synpunkter och åsikter.

Hur tillförlitliga är studiens resultat? Det empiriska materialet är relativt omfattande och studiens resultat är till stora delar överensstämmande med tidigare svenska och brittiska studier. Det finns dock några invändningar. Att använda fokusgrupper i en studie är inte problemfritt; det är bl.a. svårt att få en uppfattning om hur många som delar en viss uppfattning utan att studien följs upp med exempelvis en enkätstudie. I gruppintervjuer finns alltid en ökad risk för att "social önskvärdhet" kan slå igenom; det kan vara svårt att stå för avvikande uppfattningar om man är ung, oerfaren eller nyanställd. Samtidigt visar

bredden av olika uppfattningar som de framträder i föreliggande studie på att fokusgrupperna har haft en tillåtande hållning till olika uppfattningar. Det finns därför rimliga skäl att tro att handläggarnas olika uppfattningar och synpunkter har redovisats på ett trovärdigt sätt.

Vilket är då studiens viktigaste slutsats? Den kanske viktigaste slutsatsen är att de socialsekreterare som medverkat i studien har ett vad som kan kallas ett pragmatiskt förhållningssätt till BBIC som arbetsinstrument. Det innebär att socialsekreterarna gör egna tolkningar av det ideologiska innehållet och använder de olika formuläerna på ett mycket fritt och självständigt sätt där man själv väljer vad som är relevant för en barnavårdsutredning eller inte. Detta är i linje med Socialstyrelsens rekommendationer, men de stora olikheter i utredningsförfarandet som det pragmatiska förhållningssättet med nödvändighet medför, innebär att enskilda klienter kan behandlas på olika sätt beroende på den socialsekreterare som gör utredningen. Det verkar också vara så att användningen av BBIC inte skiljer sig åt mellan de olika kommunerna som ingick i undersökningen. Den pragmatiska inställningen var en gemensam nämnare och även om det gick över ett år mellan den första och den sista intervjun gick det ej att urskilja några skillnader i uppfattningar och förhållningssätt mellan grupperna. Vid ett tillfälle nämner en av socialsekreterarna att en klient frågade varför vederbörande inte frågat vissa frågor som hade ställts henne i en annan kommun, men sannolikt är skillnaderna mellan handläggarna inom en kommun större än skillnaderna mellan olika kommuner.

Studiens titel avspeglar kanske studiens viktigaste resultat. Den stora frågan är kanske inte BBIC:s vara eller icke vara, snarare är det en fråga om vilka strukturella eller organisatoriska möjligheter det finns till att kunna använda BBIC på det sätt som Socialstyrelsen har avsett. Tidsbrist, akutstyrning, resursbrist och tekniska svårigheter ligger i vägen för ett mer effektivt utnyttjande av BBIC och den sociala barnavårdens resurser: *"det finns hur många fördelar som helst, bara man har tid"*!

Referenser

Bronfenbrenner, U. (1979) *The Ecology of Human Development, Experience by Nature and Design*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bowlby, J. (1994) *En trygg bas*. Stockholm: Natur och Kultur.

Cederborg, A-C. (2006) *Barns behov i centrum. Perspektiv på socialtjänstens utredningsarbete när barn misstänks fara illa*. Institutionen för beteendevetenskap Linköpings universitet. FoU-rapport 2006:35. Linköping: FoU-centrum för vård och omsorg, Linköpings kommun.

Cleaver, H., Walker, S., & Meadows, P. (2004) *Assessment Framework: A structured approach to assessing children's needs and family capacities*. London: Jessica Kingsley.

Dahlberg, C. & Forssell, A. (2006) *BBIC i praktiken – att knäcka koden*. Lund: Studentlitteratur.

Department of Health (2000 a) *Framework for the Assessment of Children in Need and their Families*. London: HSMO.

Edvardsson, B. (2003) *Kritisk utredningsmetodik: begrepp, principer och felkällor*. Stockholm: Liber.

Edvardsson, B. (2009) *Utredningsmetodik, tankefel och källkritik vid en umgängesutredning med extrema kontrollbeteenden från socialtjänsten samt inslag av BBIC-begrepp*. Örebro: Akademin för juridik, psykologi och socialt arbete.

Edwards, L. A. (1957) *The Social Desirability Variable in Personality Assessment and Research*. New York: Dryden Press.

Enell, S. (2008) *Barnavårdsutredningar före BBIC. En aktstudie om barns ställning i barnavårdsutredningar före BBIC*. Jönköping: Luppen kunskapscentrum.

Enell, S. (2009) *Barnet i utredningen - en uppföljningsstudie om barns ställning i barnavårdsutredningar genomförda i BBIC*. Jönköping: FoU-rapport 2009:6 IFO Individ- och familjeomsorg.

Gladh, M. & Palm, A. (2011) *Med barnet eller blanketter i centrum? Uppföljning av handläggningssystemet Barns Behov I Centrum (BBIC) i nordvästra Stockholm. Forskningsrapport 2011:1*. Sollentuna: FoU-Nordväst.

Hasenfeld, Y. (1983) *Human service organizations*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Holland, S. (1999) Discourse of decision making in child protection: conducting comprehensive assessments in Great Britain i *International Journal of Social Welfare*, 8, pp 277-287.

Holland, S. (2004) *Child and Family Assessment in social work practice*. London: Sage Publications.

Jergeby, U. (2008) *Kvalitetskriterier för granskning av standardiserade bedömningsinstrument*. Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete. Stockholm: Socialstyrelsen.

Kvale, S. (1997) *Den kvalitativa forskningsintervjun* Lund: Studentlitteratur.

Lipsky, M. (1980) *Street-level Bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: The Free press.

Morgan, D. (1996) Focus Groups, i *Annual Review of Sociology* 22, pp 129-152.

Munro, E. (1998) Improving Social Workers' knowledge base i *Child Protection Work*, 28, pp 89-105.

Nordlander, L. (2006) *Mellan kunskap och handling. Om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet*. Rapport nr 56. Umeå: Umeå Universitet, Socialt arbete.

Nordqvist, O. (2008) *Att arbeta med BBIC– en undersökning om utbildning, stöd och praktiskt arbete med BBIC*. Katrineholm: Katrineholms Kommun FoU enheten.

Nygren, L., Hyvönen, U. & Khoo, E. (2009) The Travelling Idea of Looking After Children: Conditions for moulding a systematic approach in child welfare into three national contexts - Australia, Canada and Sweden i *Australian Social Work*, Vol. 62, No. 4, pp 491-606.

Parker, R., Ward, H., Jackson, S., Aldgate, J., & Wedge, P. (1991) *Looking after children: Assessing outcomes in child care*. London: HSMO.

Patel, R. & Davidsson, B. (1994) *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Rasmusson, B. (2004) *Barnvårdsutredningar på nya grunder*. Lund: Meddelande från Socialhögskolan 2004:1.

Rasmusson, B. (2006) *Barnperspektiv i den sociala barnvården. Forsknings- och utvecklingsarbete inom ramen för projekt Kunskapsbaserad socialtjänst*. Lund: Meddelanden från Socialhögskolan 2006:2.

Rasmusson, B. (2009) *Analys, bedömning och beslut i utredningar enligt BBIC*. Stockholm: Socialstyrelsen.

Rasmusson, B., Hyvönen, U., Nygren, L. & Khoo, E. (2010) Child-centered social work practice - three unique meanings in the context of Looking After Children and the Assessment Framework in Australia, Canada and Sweden i *Children and Youth Services Review*, 32, pp 452-459.

Shaw, I., Bell, M., Sinclair, I., Sloper, P., Mitchell, W., Dyson, P., Clayden, J., & Rafferty, J. (2009) An exemplary scheme? An evaluation of the integrated children's system i *British Journal of Social Work*, 39, pp 613-626.

Sjömar, M. (2007) *Socialsekreterare som arbetar med barnsamtal Barns Behov I Centrum (BBIC) – Förutsätter reflektion och lärande*. Örebro: FoU Örebro.

Socialdepartementet (2007) *Nya former för stöd till kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten*. Beslut vid regeringsammansamträde den 20 juni 2007. Dir. 2007:91.

Socialdepartementet (2008) *Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten – till nytta för brukaren*. Betänkande av utredningen för en kunskapsbaserad socialtjänst, SOU 2008:18.

Socialstyrelsen (2006) *Grundbok. Barns behov i centrum (BBIC)*.

Sundell, K., Egelund, K., Andée-Löfholm, C. & Kaunitz, C. (2007) *Barnvårdsutredningar, en kunskapsöversikt*. Stockholm: Gothia.

Tham, P. (2008) *Arbetsvillkor i den sociala barnvården – förutsättningar för ett kvalificerat arbete*. Rapport i socialt arbete nr 128. Stockholm: Institutionen för Socialt Arbete, Stockholms universitet.

Vedung, E. (1998) *Utvärdering i politik och förvaltning*. Lund: Studentlitteratur.

Vinnerljung B. (1996) *Svensk forskning om fosterbarnsvård. En översikt*. Stockholm: CUS och Liber.

Ward, H. (2002) 'Introduction' i *Approaches to Needs Assessment in Children's Services*, London: Jessica Kingsley.

White, S., Wastell, D., Broadhurst, K. & Hall, C. (2010) When policy overleaps itself: The 'tragic tale' of the Integrated Children's System i *Critical Social Policy*, 30.

Wibeck, V. (2000) *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Wiklund, S. (2006) *Den kommunala barnvården – om anmälningar, organisation och utfall*. Rapport i socialt arbete nr 117. Stockholm: Institutionen för Socialt Arbete, Stockholms universitet.

Wolf-Sandahl, I. (2011) *Utvärdering av BBIC*. Botkyrka, FoU Södertörn.

Ångman, I. (2009) *Gör BBIC skillnad? En uppföljning av kvaliteten i socialtjänstens utredningar av barn i Örebroregionen*. Örebro: Regionförbundet Örebro, Rapport 2009:07.

Östberg, F. (2010) *Bedömningar och beslut. Från anmälan till insats i den sociala barnvården*. Rapport i socialt arbete nr 134. Stockholm: Institutionen för Socialt Arbete, Stockholms universitet.

<http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/bbic/grundernaibbic> (hämtat 2011-12-16)

Tidigare utgivna FoU-rapporter och FoU-forskningsrapporter

FoU-Rapport 2002:1	Kartläggning av den sociala barnvården i sju av Stockholms nordvästra kommuner
FoU-Rapport 2002:2	Vad är verksamt i handledning? - en kvalitativ undersökning
Forskningsrapport 2003:1	Hellre brödlös än rådlös Ekonomisk rådgivning som metod i socialt arbete
FoU-Rapport 2003:1	"...vi har ju ändå barn ihop..." - separerade pappors röster om svårigheter med gemensamt föräldraskap
FoU-Rapport 2003:2	Familjeliv som yrkesliv En enkätstudie av familjehemmen i Solna stad
FoU-Rapport 2004:1	En inblick i familjens vardag? Om intensiva barnvårdsutredningar
FoU-Rapport 2004:2	Flyktingar i Nordväst
FoU-Rapport 2004:3	Adrian Arbete med unga vuxna missbrukare i öppenvård
FoU-Rapport 2005:1	Händelser i det tysta Utvärdering av en öppenvårdsverksamhet för missbrukare
FoU-Forskningsrapport 2006:1	Med andra ögon - brukarens syn på familjebehandling
FoU-Forskningsrapport 2006:2	Marte Meo - en hållbar intervention?
FoU-Forskningsrapport 2006:3	Tid för arbete En tidsgeografisk studie av socialsekreterares arbete med barnvårdsutredningar
FoU-Forskningsrapport 2006:4	I skuggan av Fadime och socialsekreterares arbete med hedersvåld
FoU-Rapport 2006:3	Små barn i familjehem och deras läsvanor

FoU-Rapport 2006:4	Av egen kraft Invandrade kvinnors berättelser om inträdet i det svenska
FoU-Forskningsrapport 2007:1	Socialekonomi – en väg mot förändring? Utvärdering av Dataverkstaden Vantorp. - ett ESF Växtkraft Mål 3-projekt
FoU-Forskningsrapport 2008:1	Vägen till förändring? En studie av socialtjänstens arbete med ungdomar som begår brott
FoU-Forskningsrapport 2008:2	Hedersrelaterade traditioner i en svensk kontext En studie av omhändertagna flickor
FoU-Forskningsrapport 2009:1	Att inte släppa taget. En utvärdering av SAM-teamet – ett Case management-projekt i Järfälla och Upplands-Bro 2006-2008
FoU-Forskningsrapport 2011:1	Med barnet eller blanketter i centrum? Uppföljning av handläggningssystemet Barns Behov I Centrum (BBIC) i nordvästra Stockholm

Socialarbetares förhållningssätt till BBIC

”Det finns hur många fördelar som helst, bara man har tid!”

Socialstyrelsen har sedan 1999 framgångsrikt implementerat handläggnings- och dokumentationssystemet Barns Behov i Centrum (BBIC) i de svenska kommunernas sociala barnavård. Det finns flera studier av implementeringsarbetet, men det saknas till stor del kunskap om hur BBIC-konceptet används i det praktiska utredningsarbetet. Utfallet av en teori, en metod eller en strukturerad utredningsmanual är beroende av hur de operationaliseras i praktisk verklighet och det är därför angeläget att granska och undersöka hur den enskilde socialsekreteraren tänker när det gäller användandet av de samma.

Föreliggande studie undersöker vilka inställningar och förhållningssätt handläggare inom socialförvaltningarnas familjeenheter i ett urval av Stockholms nordvästkommuner har till BBIC som arbetsinstrument i ett utredningsarbete och vilka möjliga effekter BBIC kan ha för vidare handläggning och insatser i barnavårdsärenden. Resultatet baseras på 10 fokusgruppsintervjuer med sammantaget 56 handläggare inom tre kommuner, Sigtuna, Järfälla och Sundbyberg.

Ett huvudresultat visar att handläggarna hade en pragmatisk inställning till BBIC och att förståelsen för och det praktiska användandet av BBIC-konceptet visade på stora variationer och olikheter mellan olika handläggare. Det fanns stora skillnader både i tolkningar av det ideologiska innehållet av BBIC och i sättet att använda konceptet på. En fråga blir om BBIC verkligen kan garantera rättsäkerheten i barnavårdsutredningar?

ISBN: 978-91-89681-22-4

ISSN: 1651-7830